

міжнародний фонд
Відродження
INTERNATIONAL RENAISSANCE FOUNDATION
МІЖНАРОДНИЙ ФОНД "ВІДРОДЖЕННЯ"

СІВЕРСЬКИЙ ІНСТИТУТ
РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЦЕНТР ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЇ
ЧЕРНІВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. В. Г. КОРОЛЕНКА

ЧЕРНІВІВСЬКИЙ ЦЕНТР ПЕРЕПІДГОТОВКИ
ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ,
ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ,
УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ

О. Ф. ГУБСЬКИЙ

КОРОП – ЄВРОПЕЙСЬКЕ МІСТО

ВИДАВЕЦЬ
ЛОЗОВИЙ В.М.

Чернівів
2010

УДК 94(477.51-25)
ББК 63.3 (4 УКР-4ЧЕР-2)
Г 93

*Затверджено до друку навчально-методичною радою
Чернігівського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування,
державних підприємств, установ і організацій,
протокол № 4 від 24 вересня 2010 р.*

Губський О. Ф.

Г 93 Короп – європейське місто / Сіверський інститут регіональних досліджень; Ред. кол.: В. М. Бойко (голова ред.) [та ін.]. – Чернігів: Видавця Лозовий В. М., 2010. – 48 с.

ISBN 978-966-2482-37-9

"Короп – європейське місто" належить до серії видань, присвячених розгляду міст та містечок Чернігівщини, що мають давню історію, з точки зору їх європейської ідентичності. Йдеться про краєзнавчий нарис, що висвітлює минуле Коропа, його європейські аспекти.

Підготовка видань здійснюється в рамках проекту Сіверського інституту регіональних досліджень "Продовження діяльності існуючого Центру європейської інформації в м. Чернігів" за підтримки Міжнародного фонду "Відродження".

Редакційна колегія:

В. М. Бойко, директор Чернігівського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, кандидат історичних наук (голова редколегії);

Л. А. Чабак, учений секретар Чернігівського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій;

А. А. Гапієнко, методист Чернігівського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій.

УДК 94(477.51-25)
ББК 63.3 (4 УКР-4ЧЕР-2)

ISBN 978-966-2482-37-9 © Губський О. Ф.
© Сіверський інститут регіональних досліджень
© Міжнародний фонд "Відродження"

Зміст

Вступ	4
Легенда про заснування Коропа та перші історичні згадки	5
Літописне місто Хоробор	6
Короп під владою Литви, Польщі та Росії	7
Дем'ян Многогрішний – гетьман Лівобережної України	11
Герб Коропа	13
Короп за козаччини	16
Пилип Орлик – гетьман України в еміграції	28
Економічне життя Коропа	30
Культові споруди Коропа (Рихлівський монастир)	34
Висновки	44
Список використаної літератури	46

Вступ

Короп розташований у північно-східній частині Чернігівщини на Лівобережжі Десни, за кілька кілометрів від неї.

Наприкінці липня 2001 р. Кабінет Міністрів України затвердив список історичних місць України. В урядовому списку значиться 14 історичних місць Чернігівщини, де з гордістю знаходимо і наш Короп, що має давню і славу історію.

У козацькі часи Короп був одним із осередків державності та духовності нашого народу. У XIX – XX ст. місто занепало в своєму розвитку, але збереглося як свідок славного минулого України. Аналіз його тривалої історії дає можливість говорити про загальноєвропейські контексти.

Короп відомий видатними особистостями, такими як Дем'ян Многогрішний – гетьман Лівобережної України, Кирило Головачевський – російський живописець XVIII ст., Микола Кибальчич – винахідник першого в світі реактивного літального апарата, художники Гаврило Андрійович та Іван Андрійович Васьки, Сергій Руденко – маршал авіації, Герой Радянського Союзу.

Коропщина також багата на відомих осіб: Ілля Григорович Борщов із с.Будище (ботанік, хімік, географ), Віра Євстафіївна Богданівська-Попова з м. Санкт-Петербурга, похована в с. Шабалинів (перша жінка-хімік в Росії).

Також унікальними місцями: палеолітичними стоянками древніх людей (Мізинською, Бужанською-2, Оболонською), культовими спорудами: Іплінською церквою-фортецею, Троїцькою, Спаською (Преображенською), Покровською, Воздвиженською, Успенською, Михайлівською, Феодосіївською, Вознесенською та Сінагогою, а також історичними будівлями: ревком, волосний комітет, будинок, в якому народився М. І. Кибальчич (нині меморіальний музей Кибальчича).

Легенда про заснування Коропа та перші історичні згадки

Про час заснування Коропа, на жаль, історичні джерела не містять достеменних відомостей. Енциклопедичний довідник "Чернігівщина" про наше містечко подає наступні відомості: "У середині XVI ст. у Коропі налічувалося 100 дворів. У кінці XVI – на початку XVII ст. одержав назву Короп". Більш давні джерела наводять різні дані. "Энциклопедический словарь" 1895 р. (т. XVI) подає наступне: "Первое известие о нынешнем Коропе встречается в универсале гетмана Остряницы, 1638 г." В "Географическо-статистическом словаре Российской империи", т. 2 (1865 р.) читаємо: "Некоторые исследователи принимают Короп за древний город Хоробор, находившийся с половины XII до половины XIII века в числе городов Новгород-Северского удела".

Збереглася легенда, що пов'язує назву міста з рибою коропом. Давня легенда розповідає, що колись їхав полем запорізький козак і побачив невеликий татарський загін, який гнав у неволю селян-українців. Вступив витязь у бій з людоловами, всіх їх порубав та визволив полонених. Після праведного поєдинку вирішив козак змити кров із своєї шаблі у ручаї, що протікав неподалік. А коли вийняв її з води, то на вістрі побачив коропа. Вдячні полонені заснували поселення на місці свого визволення й назвали його Коропом.

Експозиція Коропського регіонального історико-археологічного музею. Козаччина

Інший варіант цієї легенди також говорить про запорізького козака, який прискакав на баскому коні з гетьманської столиці Батурина та й зупинився на березі Десни. До протилежного берега – рукою подати, але там походжають чванькуваті жовніри. Ріка стала межею двох світів: волелюбно українського козацтва та пихатої шляхти. Козак зіскакує з коня, підходить до річки і, розмахнувшись з усієї сили, люто б'є по воді шаблюкою. Але що це?

Шаблі стала набагато важчою і виблискує під променями сонця нанизаною на неї рибою. Кращого місця для сторожового козацького поста не знайти. А вже зі сторожового поста Короп став чималим містом.

Літописне місто Хоробор

Літописний Хоробор, пізніше вотчина іменитих князів Глинських (родичів Василя III, хана Мамая, Івана Грозного), був видатним містом – фортецею. Про його місцезнаходження тривають дискусії між кількома поколіннями істориків. Серед них: М. Погодін, С. Соловйов, Ю. Виниградський, Д. Гумилевський, О. Лазаревський, Д. Багалій, М. Надеждин, М. Домонтович. Сьогодні Хоробор ототожнюють з трьома населеними пунктами: Макошиним (Менщина), Коропом та Хоробичами (Городянський район).

До наукових дискусій долучався і В. Є Куриленко. У статті "До локалізації літописного міста Хоробора" він робить спробу довести Коропську версію Хоробора. За основу, як і О.Лазаревський, бере архів Глинських, де князь Вітовт просить І. Глинського вивести його "к моеї Україні", "к городу Хороблю". Села, до яких воїни Глинського привели Вітовта ("к Макотину, да к Сохачеву, да к Верху (Вербі), да к Оболонню"), знаходяться недалеко від Коропа, тоді, як Хоробичі розташовані дуже далеко від Десни. А про те, що Короп стояв на Десні свідчить літопис, де під 1234 р. зазначається, що Данило Галицький "пленаючи землю, примашиа гради многи по Десне, туже взяша и Хоробор, и Сосницю, и Сновеск". Отже Хоробор був на Десні – в Макошиному чи Коропі.

Експозиція Коропського регіонального історико-археологічного музею. Козаччина

У XVI ст. Хоробор зникає з літописів і з'являється місто Короп, яке вперше згадується в 30-ті рр. XVII ст. Лазаревський стверджує, що в кінці XVI – на початку XVII ст. Хоробор було перейменовано в Короп.

Уже в 1669 р. гетьман Дем'ян Многогрішний у своєму універсалі назвав Короп "место Коропов", що співзвучно Хоробору. До речі, ця ж думка прослідковується в праці Ю. М. Кругляк "Ім'я вашого міста" (К., 1978): "Короп – смт Чернігівської області. Поблизу виявлено городище періоду Київської Русі. Вчені гадають, що залишки давньоруського міста Хоробора, яке згадується в літопису 1153 р. Деякі дослідники припускають, що Короп – це видозмінений варіант давнього Хоробора".

Однак не слід забувати й про те, що селище міського типу Макошине розташоване на правому березі Десни, поблизу гирла її приток Бобрика і Хоробора...

Непорозуміння зникають, на думку В. Куриленка, "якщо допустити, що татарський Хоробор був, якщо не в Радичеві, то в Макошині, а після його спалення Батием, він, як і всі городища на Русі, не відновився, "переселився" на зритий козаками на селітру "острі" Коваленчиха, що біля Коропа. Тут є і кераміка XIV–XV ст., якої в Макошино нема".

Найважливішим аргументом, який приводить В.Куриленко на користь гіпотези Короп-Хоробор, стала польська карта XIV–XV ст., що знаходиться в музеї м. Мени. На ній немає Макошиного, а на координатах Коропа написано Chorobor (Хоробор). Тож, хоч нині й прийнята локалізація Хоробора Макошиним, історичний пошук продовжується.

Існує ще й цікавий переказ про те, що Короп був заснований в кінці XV ст. Він наведений у бібліографічному нарисі Божерянова про відомого художника Кирила Головачевського. Його батько, отець Іван, походив з династії коропських священиків, був священиком Коропського соборного Храму (Троїцького), із дворян. За цим переказом, його предки й заснували наше місто. Як зазначає В.Куриленко у статті "Храми древнього міста", "схоже переселившись з дюни Коваленчиха чи Маслозавод у XV ст."

Короп під владою Литви, Польщі та Росії

В другій половині XIV–XV ст. Короп був під владою литовського князівства. Наші бідні землі не дуже приваблювали литовських князів, і в середині XVI ст. князь Казимір віддав занесення в уділ "беглым московским князьям Можайскому и Шемятичу". Є також відомості про те, що частина лівобережного Подесення в той час уже належала Московському царю. Населення Сіверської землі прагнуло звільнитися від панування Великого Князівства Литовського, спираючись на підтримку Московської держави. У 1500 р. ряд сіверських князів перейшли на бік Москви. Війна Росії з Литвою, що розпочалася за ці землі, закінчилася 1503 р. угодою, за якою Чернігово-Сіверщина опинилася у складі Російської (вірніше Московської) держави, за винятком невеликою смуги біля Остра, що залишилася за Литвою.

Близько 1500 р. литовський князь Олександр віддав Короп, у складі Сіверських волостей, Івану III – "государю всея Руси". І вже 1526 р. вони управлялися царськими намісниками, воеводами, осадчими. Так, чернігівський воевода Осип Щербатов у 1578 р. був призначений намісником у Новгород-Сіверський. Однак Литва, а після Люблінської унії 1569 р. (об'єднання Польщі і Великого князівства Литовського в єдину державу – Річ Посполиту, коли Польща фактично поглинула Литву) і шляхетська Польща, неодноразово робили спроби силою зброї відновити панування на наших землях. У 1604 р. Чернігів підкорився Самозванцю (Лжедмитрію), а в 1611 р. місто було дощенту спалене в результаті так званого Горностайового вторгнення. Так тривало аж до Деулінської угоди.

За Деулинським перемир'ям, укладеним між Росією і Польщею у 1618 р. після невдалої спроби польського королевича Владислава захопити Москву, Короп у складі Чернігівських земель опинився під владою Польщі.

Взагалі ж, про наше місто XV-XVII ст. в літописах є небагато відомостей, але з них видно, що воно поділяло долю всіх поселень нашого краю.

За поляків тут знову був організований "дукату", що управлявся королевичем Владиславом – "адміністратором Сіверської провінції". Ще з кінця XVI ст. Король Стефан Баторій повів політику стримування козацтва: обмежив його кількість 6000 чоловіками, запровадив регулярний устрій. З того часу козаки стали називатися реєстровими, отримали військові привілеї та шляхетські права. Поляки стали їх залучати для придушення народних повстань. Бажаючи віддалити козаків від Польщі, Стефан Баторій визначив місцеперебування їхнього гетьмана у Батурині. Але цими заходами король повністю не подолав спротиву козаків. Як приклад – повстання під проводом гетьмана запорозького війська Якова Остряниці. У 1638 р. він звернувся до ряду міст з універсалами, де закликав їх мешканців до повстань. В одному з таких універсалів згадується і Короп як "поветовий город", що найбільше постраждав "от абид, утисков, раззорений, деючихся от ляхов".

У відповідь на народні хвилювання Польща посилено роздає українські землі своїй шляхті, переселяє сюди католицьке духовенство, запроваджує військовий або жовнірський постій.

Коли "Дукатус Сіверський" було перетворено на Чернігівське воєводство (з обранням у 1633 р. королем Владислава IV) і розділено на Новгород-Сіверський і Чернігівський повіти, Короп у 1635 р. став центром волості Новгород-Сіверського повіту (в середині 40-х рр. король Владислав віддав місто у володіння шляхтичу Пясочинському).

Воєводству було надано право обирати по два послы від Чернігова та Новгорода-Сіверського для присутності на Варшавському сеймі та по два депутати від цих же міст в Люблінському трибуналі.

Поляки ввели в дію судочинство за литовським статутом, для чого в містах були створені міські, земські та приморські суди. Міські суди формувалися міськими старостами. Під їх юрисдикцію підпадали всі справи про розбій, насильство, підпал і так звані "наїзди" (збройні напади на чужу власність), а також – виконання духовних заповітів, опіка над вдовами і сиротами і таке інше. В земельних судах, де засідали, обрані місцевим дворянством, суддя, підсудок і писар, розглядалися майнові спори, угоди, заповіти. Суди підкоморські, що також обиралися шляхтою, мали право припиняти спори про межі між маєтками шляхти і духовенства, а також виконували роль апеляційних судів.

Утиски, що їх терпіло населення від євреїв, в чийй оренді знаходилась більшість маєтностей польських панів, а нерідко і православні церкви, пиха шляхти, буйство п'яних жовнірів, не раз ставали причиною збройних повстань, в яких активну участь брали мешканці Коропщини, склад яких поповнювався вихідцями з інших

регіонів України. Наші Сіверські землі, найбільш захищені від зовнішніх ворогів лісами і болотами, у XVII та на початку XVIII ст. приваблювали переселенців з поруйнованої Середньої Наддніпрянщини, Поділля та Волині. Селилися ці люди і в Короді.

Після завоювання у 1663 р. польським королем Яном – Казимиром Валахії, при гетьмані Юрію Хмельницькому (1659-1664 рр.) в наш край переселилося багато валахів (волощан), зокрема у Кород. На Задесенні, у Вишеньках і Радичеві, вони з'явилися при графі Рум'янцеву-Задунайському. Дехто з місцевих жителів ще й тепер має характерні риси обличчя.

У ті складні часи протиборства Москви і Польщі за Україну, в період визвольної боротьби українського народу, Кород, як козацьке місто-фортеця неодноразово спустошувався. 1659 р. за підтримкою гетьмана Виговського, який у 1658 р. в Гадячі уклав союзницький договір із Польщею, містечко було дощенту

Експозиції Коропського регіонального історико-археологічного музею. Портрети гетьманів

спалене і пограбоване московськими військами під командуванням князя Трубецького. Ті трагічні події століттями замовчувалися в українській історіографії. На них проливає світло стаття "Знаменита битва, що замовчувалася 345 років", опублікована в Полтавській газеті "Край" (№ 14 за 2005 р.). Ось витяг з неї: "Безвідповідальні вчинки полтавського полковника Мартина Пушкаря та його прибічників, яким з допомогою Москви забажалося вирвати булаву з рук українського гетьмана Виговського, призвели до першої Полтавської битви, в якій дарма загинуло 50 000 українців... Та після неї, невдовзі відбулася ще одна битва – Конотопська, яка замовчувалась 346 років. Москва, почувши, що нею організований бунт Мартина Пушкаря розгромлений, посилає своє військо, очолюване воєводою Ромодановським, на Україну. У жовтні 1658 р., перейшовши границю України, він почав орудувати вогнем і мечем, грабуючи і руйнуючи міста та села".

21 квітня 1659 р. московське військо на чолі з князем Трубецьким, оточило Конотоп. Конотоп захищали два українські полки: Чернігівський і Ніжинський. 4 тис. воїнів, підтримані населенням героїчно боронять місто. Українці пересвідчилились, що росіяни близькі по вірі православній і далекі по вдачі людській. Незважаючи на численні атаки ворога і голод, Конотоп не здається і в оточенні він перебуває аж до 29 червня.

29 червня українські війська, очолювані гетьманом Виговським, розгромили головну московську орду. Трубецький з недобитками утік у напрямку Путивля. Літописець-самовидець писав, що в цій битві "за одну годину більш, ніж тисяч тридцять люду його царської величності полягло..."

А історик Соловйов зазначав: "Квіт московської кінноти, що довершив щасливі походи у 1654-1655 рр. загинув у один день... Ніколи опісля московський цар не був уже в змозі вивести в поле такого сильного війська." (потрібна мова оригіналу)

Швидко були очищені від московських зайд Ромни, Лохвиця і інші населені пункти. Була ймовірність, що Виговський піде на Москву. Але велика перемога над московськими військами під Конотопом не стала стимулом для такого походу. І причиною стали зради, розбрат і міжусобиці в старшинському і козацькому оточенні. Уже в жовтні 1659 р. Виговський змушений був відмовитись від гетьманства внаслідок змови проти нього".

З історичного документу того часу: "31 октября 1660 года дана была великим государем Алексеем Михайловичем милостивая грамота всему Нежинскому полку (до якого входила Коропська сотня) о прощении за прошедшую измену их и смятению. Во время измены гетьмана Выговского Нежинский полк, под командою полковника Гуляницкого, изменивши государю, очень усердно служил Выговскому в его борьбе с Российскими войсками и оказал ему большую услугу, выдержавши трехмесячную осаду Конотопа в 1659 г."

Про ті страшні події свідчить запис датчанина Юла, що проїжджав через Короп у 1711 р.: "шестьдесят лет тому назад Короп отложился от царя и поддался татарам (вони билися на стороні Виговського), но царь взял его приступом, сжег и разрушил, жители его были зарублены и крепость срыта. Словом, город подвергся той самой участи, которая всего за несколько лет постигла Батурин, успел застроиться и опять сгореть, впрочем, в этот раз от случайного пожара. Следы его старых разрушенных валов еще видны".

В розпал боротьби між Росією і Польщею у 1664 р. Короп був взятий поляками і татарами "которым и сдался добровольно". Тоді одна з колон Яна Казимира, під командуванням Потоцького, рухалась на Глухів через Борзну, Короп та Кролевець.

В "Літопису Самовидця" знаходимо: "рушил король з силами под Короп, где оному поклонилися, спод Коропа до Кролевца и Кролевец поклонился, в которых городах залогои свої король розказал класти, а сам просто вал под. Глухов, місто пограничное..." Але "...вскоре явился сюда князь Ромодановский и после немалого боя с татарами, овладел этим городом" (Коропом). Короп знову був спустошений.

Слід сказати, що то були непрості часи для України, для Коропа, як бачимо, також. Часто мешканці міста ставали заручниками у боротьбі між Польщею і Росією. Хоча загальною тенденцією населення Сіверщини було тяжіння до Росії. Коли поляки схилили на свій бік гетьмана Юрія Хмельницького і в кінці 1660 р. під командуванням короля Яна Казимира рушили на Україну, Чернігівський і Ніжинський полки (до якого входила Коропська сотня), "упорно сопротивлялись

пока не подспели к ним на помощь россияне. С похвальной грамотою государь направил и награду – соболей... полковнику Нежинскому на 150 рублей. Полковник Нежина Золотаренко грамоту оставил у себя, соболи роздал сотникам, есаулам и старшинам своего полка".

З 1664 р. влада Польщі в нашому краї фактично закінчилась. У 1667 р., за Андрусівським перемир'ям, Короп остаточно відійшов до Росії. Формально Польща відмовилась від прав на володіння Чернігівщиною у 1686 р., заключивши з Росією "Вічний мир".

Дем'ян Многогрішний – гетьман Лівобережної України

Гетьман Дем'ян Многогрішний

Короп швидко відбудовувався після руйнувань. В невеличкій мірі цьому сприяв гетьман Дем'ян Многогрішний (1669-1672 рр.), який дуже прихильно ставився до рідного містечка. В одному з його універсалів (1669 р.), де Коропу надаються значні пільги, читаємо: "Видячи место Коропов, мещан и волощан зныщенных и прочих розышлых, и хотячи того, абы знову до первой своей перфекции прити могло... в месте Коропове мещанам свободы надаем на пять год и волощанам на три года от дати сего универсала нашего от всяких так поблечных, яко и частных податков, поборов, подымных, чиншов, дорочных, плачения грошей подводных, так, подвод самых, мест от товаров чоповых, капчизн и вшеяких повинностейкому колвек надлежащих, также от становиск, стаций, ночлегов попасов, войсковых, тем самым нашим универсалом увольняем... Стосуючися до универсалов месту Коропову на села, наданы на расходы меские, т.е. села: Райгородок, Лукнов, Жерновки, Риботин, Сохачи... якіебы месту подлежал і подачи вшеякие отдавалі, тут же приписываем села: Карыльское, Рождественное, Краснопулье, Былка, абы... помозными были.". Як бачимо, Короп за універсалами Многогрішного, разом зі значними пільгами, отримав усі навколишні села.

Гетьман сприяв розвитку ремесел і торгівлі в Коропі, але правив він Лівобережню Україною надто короткий час. Його долю можна назвати трагічною, адже царський уряд повівся з ним як зі своїм підлеглим, а не як із загальнообраним українським гетьманом. Про це говорить історичний документ наведений в "Історичному календарі Чернігівщини за 1998 рік." "В марте 1672 года последовала ссылка гетьмана Многогрешного в Сибирь. В ночь на 13 марта

обозный Петр Забела с товарищами (судьи Иван Домонтович, Иван Самойлович и полковник Дмитрашко Райча) схватили гетьмана Демьяна Многогрешного и скованного отправили в Москву под надзором генерального писаря Карпа Мокриевича, обвиняя его в измене. В Москве после допроса "с великим пристрастием" (дважды был подвергнут пытке), гетьман Демьян Многогрешный, вместе с братом своим Василием, были обвинены в сношениях с гетьманом Дорошенком и намерении предаться турецкому султану и приговорены к смертной казни. 28 мая на болоте за кузницами поставили плаху, привезли преступников и начали чинить им вины: "ты, Демко, про все расспрашиван и пытан; и во всех своих изменных словах выделся (под пыткою Демьян Многогрешный винился: "я про измену свою только на словах говорил, но с Дорошенком об измене не ссыался"); а 20 мая старшины со всем народом малороссийским прислали челобитные, чтобы тебя казнить смертью в Москве, а для подлинного обличения прислали Батурина сотника Григория Карпова, который есть тебя к Дорошенку возил и присягал, что волишь служить турецкому султану Бояре и думные люди, слушав ваших распросных речей, приговорили вас, Демку и Ваську, казнить смертью, отсечь головы!". Демку и Ваську положили на плаху, но бежит гонец и объявляет, что Великий Государь, по прошению детей своих, пожаловал казнить Демку и Ваську не велел, а указал сослать в дальние сибирские города, на вечное житье; бояре приговорили сослать с ними жен и детей".

Відразу після Деулинського миру польські королі почали роздавати українським містам Магдебурзьке право. Це право називають ще німецьким, бо воно сформувалося у XIII ст. у німецькому місті Магдебурзі. Встановлювало порядок діяльності органів місцевого самоврядування, закріплювало права міських станів, цехів, суду, купецьких об'єднань. Регламентувало питання опіки, благоустрою, торгівлі, спадкування, оподаткування населення, громадського порядку тощо. В Україну Магдебурзьке право прийшло разом із німецьким колоністами: вже князь Данило Романович і його наступники забезпечували колоністам привілей користуватися власним правом і мати власні судово-адміністративні інституції. Із переходом українських земель під владу Литви і Польщі його надавали великі князі або королі.

За Магдебурзьким правом міста, не залежачи ні від якого феодала, управлялися виборними з міщан (війтом, бургомістрами і райцями), а їх мешканці користувалися громадськими правами. У XVII–XVIII ст. Магдебурзьке право діяло в Києві, Ніжині, Чернігові, Переяславі, Стародубі, Новгород-Сіверському, Погарі, Почепі, Глухові, Мені, Коропі, Острі, Козельці, Березні, Полтаві, Гадячі, Батурині.

Деякі джерела стверджують, що Магдебурзьке право Короп отримав у першій половині XVIII ст. (в т.ч. і енциклопедичний довідник "Чернігівщина"), але інші відомості говорять про те, що це сталося у другій половині XVII ст. З'ясувати ситуацію допоміг герб нашого міста.

На Чернігівщині герби з'явилися у першій половині XVII ст. як символ самоврядування міст, що як правило, надавалися разом з Магдебурзьким правом. Вважається, що Коропу було надано герб на початку XVIII ст., хоча затверджений він був у 1782 р. царським указом після поділу Лівобережної України на Київське, Чернігівське та Новгород-Сіверське намісництва. І тут виринає цікава суперечність. Як відомо, герб в основному використовувався на міських печатках. Серед документів XVII–XVIII ст., що належали козацько-старшинській родині Забіл, співробітниками Чернігівського історичного музею виявлено 26 відбитків міської печатки Коропа 1674–1771 рр. І на всіх основним атрибутом є риба короп, зображена на щиті, а над нею тризуба корона. Уяву про герб Коропа XVII ст. дає опис відбитку печатки від 6 квітня 1771 р., вміщений в книзі Коропського ковальського цеху: "Вона кругла, діаметром 31 мм, в центрі у щиті складної форми зображений короп під тризубою короною, щит увінчаний шоломом, із трьома пір'янами страуса, навколо щита – пишний рослинний орнамент, по колу йде напис: "Печать ратуши Малороссийского города Коропа".

Герб Коропа

Про це йдеться у статті "Давні печатки Коропа". Таким чином, отримання Коропом Магдебурзького права зміщується у другу половину XVII ст. Це узгоджується з твердженням історика Н. Полонської-Василенко, яка в своїй "Історії України" називає Короп серед міст, що одним із перших в Лівобережній Україні отримали право самоврядування.

Магдебурзьке право у більш загальному вимірі було прогресивним фактором української історії, одним із найважливіших чинників інтеграції українства в європейську цивілізацію.

Герб Коропа

Цікаві дані, пов'язані з гербом Коропа, а виходячи з них і про час заснування міста знаходимо в "Доповненні до Чернігівських єпархіальних вістей" (№ 1, 1849 р.): "Короп, інакше карп, назва риби смачної і розмірів значних, із породи лящів. На Волзі називають її сазаном. Чернігівський ігумен Данііл, говорячи про риб палестинського Тиверіадського озера, згадує: "И есть же рыба едина, дивна вельми чудна образом яко короп, тут же рыбу ловил в снесь сам Христос". Так як назва риби коропа не належить півночі або Москві, а на півдні вона відома була ще в XI ст., то заснування міста, що одержала свою назву по рибі відомій до

цього часу в озерах і в Десні, і внесений в герб Коропа, не повинно бути віднесено до Московського періоду, а до татарського".

Царський указ від 4 червня 1782 р. затвердив дещо видозмінені герби міст. Але й тут на гербі Коропа: на блакитному полі щита – посріблений короп, а над ним золота корона. У 1857 р. Департаментом герольдії Сенату Російської імперії ці герби було уніфіковано, до них ввели символіку царської влади.

Неодмінним атрибутом герба є корона. В ті часи в гербах використовували сім типів корон, що визначали ступінь значимості міст в імперії. Першим, головним типом, була імператорська корона "Шапка Мономаха".

Коропська корона належала до другого типу і йшла вслід за імператорською. Її наявність була обумовлена значною роллю Коропа в суспільно-політичному житті XVII–XVIII ст., як відомого міста-фортеці, одного з центрів козацької гетьманської артилерії.

В. С. Драгун у книзі "Рассказывает геральдика" (М., 1977 р.) зазначає, що наявність в гербі Коропа не атрибутики козацької держави, а риби викликає здивування у знавців гербів, і що вони вважають це поверхневим, чисто зовнішнім розумінням історичної ваги Коропа.

А якщо припустити, що символом нашого міста (а можливо й давнього Хоробора) риба короп стала не випадково, і все тут вмотивоване? Адже поблизу Коропа протікає річка Короп (біля Риботина, що розташований поруч з Коропом, – річка Риботин). Це говорить за те, що в давні часи тут були надзвичайно рибні місця, тому й люди тут оселялися і головним їхнім ремеслом було рибальство. А вигідне місце розташування сприяло обороні від ворога, і тому не дивно, що Короп заснований як фортеця, має у своєму гербу і щит, і рибу на ньому, поєднавши військову доблесть його воїнів і основне заняття населення (як відомо з документів, у XVII–XVIII ст. одним із найбільших цехів у Коропі був рибальський). Порівняймо: на гербу селища Березни, відомого з 1152 р., яке теж мало фортецю і було сотенним містом Чернігівського полку, на щиту спочатку була зображена береза, пізніше сотник Я. Сахновський додав малюнок власної печатки, що складається із схрещених шаблі та стріли й зірок. У Сосниці, яка вперше згадується під 1234 р. і теж була сотенним містечком, на гербу зображено сосну і ведмеда, що видряпується по стовбуру до вулика з медом.

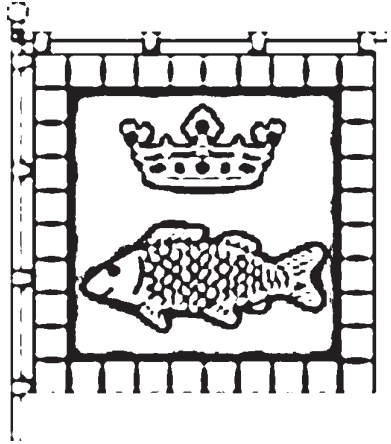
Експозиції Коропського регіонального історико-археологічного музею.

Портрети гетьманів

На основі давньої розроблена сучасна символіка Коропа, затверджена сесією місцевої ради у 2001 р. До неї увійшли герб, хоругва та прапор. У сучасному гербу Коропа: на блакитному полі щита – срібний короп над яким – золота королівська корона; щит покладено на бароковий картуш, який увінчує золотий лицарський шолом, шолом покритий мурованою міською короною, із котрої виринають три страусові пера; намет блакитний, підбитий сріблом.

Хоругва Коропа є прямокутним полотнищем із співвідношенням сторін 1:1; на блакитному тлі – сріблястий короп, над яким – золота королівська корона; хоругва по краях має лиштву із жовтих і білих квадратів (ширина лиштви становить 1/10 ширини хоругви); кріплення вертикальне. Прапор Коропа подібний до хоругви, має вертикальне кріплення і співвідношення сторін 2:3.

Цікавим є тлумачення символіки міста, що розкриває його історію, і сучасність, і спрямованість у майбутнє: срібний короп – символ міста, чистоти і надії; золота корона спочатку символізувала милість монархів, тепер трактується, як символ незалежності, могутності, багатства, стабільності; сине поле щита, хоругви і прапора – символ чистоти, вірності і благородства; картуш – символ козацької епохи, виконаний у бароковому стилі шолом – символ лицарської доблесті, згадка про те, що селище було

Прапор Коропа

сотенним містечком; намет виконаний у кольорах гербового поля, зображується за традицією; мурована міська корона – символ самоврядування, а також вказує на те, що місто колись було фортецею; страусові пера – символ благородства.

На основі власних досліджень краєзнавець Валентин Євгенович Сакун (народився на Коропщині, мешкає у Полтаві) також зробив висновок, що Магдебурзьке право Короп отримав у XVII ст. і користувався ним близько двохсот років. Магдебурзьке право є чи не найяскравішим свідченням того, що коропські землі впродовж віків перебували в єдиному політичному, культурному, а іноді й правовому просторі з містами Європи.

У статті "Короп в епоху феодалізму" він пише: "Магдебурзьке право позитивно вплинуло на розвиток Коропа: воно сприяло розвитку міської промисловості і торгівлі, заселенню міста, збільшуючи його чисельність за рахунок сільських мешканців; економічному піднесенню міста шляхом залучення до нього різними пільгами купців і ремісників", і далі: "Магдебурзьким правом Короп користувався десь до 1831 р., як і всі міста Лівобережної України, яким була надана магдебургія. В умовах посилення централізації держави і поступового обмеження влади

старшини і гетьмана Магдебурзьке право втрачало свою основну функцію – захист міста від сваволі феодалів і було приречене на відмирання".

Короп за козаччини

Найславнішою сторінкою історії Коропа є період козаччини. Існують різні думки щодо часу й рушійних чинників створення козацтва – цього войовничого прошарку населення, який населяв спершу південь України. Сюди відносяться: втеча селянства від феодального та релігійно-національного гноблення; переселення селян, а часом і міщан, за Дніпрові пороги й у вільні степи з метою їх господарського освоєння; приєднання до цього руху українських лицарів-феодалів, що прагнули захистити свою землю від татарських і турецьких агресорів. Це був активний процес. Перші відомості в історичних джерелах про українських козаків відносяться до кінця XV ст. (подільські козаки, наприклад, з 80-х рр.). Але серцевиною життя і діяльності українського козацтва була Запорозька Січ, заснована у XV ст.

Історик Олена Апанович дає таку характеристику козацькому війську: "В умовах боротьби з наступом турецьких і татарських феодалів та інших агресорів сформувалася збройна сила нашого народу – українське козацтво.

По заснуванню Запорізької Січі, яка у другій половині XVI ст. розвинулась у козацьку республіку, збройні сили України виробили всю систему керування та забезпечення. Остаточна їх організація припадає на час визвольної війни 1648–1654 рр. Ввійшовши до Російської держави, Україна певний час зберігала свої збройні сили. При Богдану та Юрії Хмельницьких існувало 60-тисячне козацьке військо. А вже при Многогрішному було 30 тис. козаків, при Самойловичі – 20. До українських збройних сил входило і кілька найманих полків, створених для охорони гетьмана, придушення повстань, перешкоджання переходам селян на правобережжя та слободи, втеча їх на Запоріжжя і таке інше. Наймані війська поділялися на охоче-комонні (компанійські) і охочепіхотинські (сердюцькі), тобто на кавалерію і піхоту. Натуральне постачання найманих військ, яке називали стацією, ще 1668 р. гетьманом Многогрішним було покладено на селян. Одного кінного компанійця утримувало 25 дворів посполитих селян, а пішого сердюка – 20. Козацьке військо поступово втрачало самостійність. Так звані "Решетилівські статті" 1709 р. остаточно включали українське козацьке військо до складу російських збройних сил".

Козаки як активні борці проти феодального, національного та релігійного гніту, здобули репутацію значної сили, яку поважала і з якою рахувалася тодішня Європа.

Як потужна мілітарна сила, козацтво відігравало важливу роль у європейських справах, вийшовши на історичну арену у XVII ст., в епоху визвольних війн та Гетьманщини.

Розбудовується в цей час і Короп, як місто–фортеця, як центр козацької сотні.

Документи свідчать, що у XVII–XVIII ст. це було людне місто, центр військово-інженерної справи, ремесла, торгівлі, мистецтв. За даними 1682 р. тут проживало 5285 чоловік населення: дворяни, духовенство, міщани, козаки, посполиті, підсусідки, дворові люди.

З вигнанням поляків з України в ході визвольної війни 1648–1654 рр., в ній відновилося державне життя, що було перервалося з литовсько-польським пануванням. Хоч Україна і не називала себе державою, підпавши під руку Москви, але довгий час тут найвищою владою були гетьмани зі старшиною, що обиралася. Вона так і називалася – Гетьманщина.

1648–1654 рр. датувалася Національно-визвольна війна українського народу, очолена Богданом Хмельницьким. Протягом боротьби із польськими поневоловачами гетьман вдавався до союзу із татарами, турками та молдаванами, і зрештою уклав договір про військово-політичний союз із Московією. Проте, незабаром розчарувавшись у союзі із царем Московії Олексієм, який зневажав гарантовані ним "права і вольності" України, і незадоволю до смерті Хмельницький шукав зовнішніх союзників української держави у Європі, і уклав коаліцію із Швецією, Бранденбургом, Семигородом, Молдовою, Волощиною і Литвою. Український гетьман вважався європейським монархом, і у листах до іноземних правителів навіть вдавався до титулатури "Божою милістю", що використовувалася європейськими монархами.

Орієнтація на Європу проявлялася згодом багатьма гетьманами України, насамперед Іваном Мазепою, який 1708 р. уклав українсько-шведський військово-політичний союз. Наступник Мазепи, гетьман Пилип Орлик, відомий як творець першої конституції, був також автором "Виводу прав України" (1712 р.), де обґрунтовував незалежність України у контексті європейської безпеки – як східного оплоту Європи.

Богдан Хмельницький (гетьман у 1648–1657 рр.) відразу приступив до нового устрою країни. Все населення було поділено на військових і посполитих людей. Перші, що включали в себе козаків і військову старшину, були станом привілейованим. На ньому лежала лише одна повинність – військова. Посполиті включали в себе селян і міщан і мали нести всі інші повинності.

Для адміністративного управління Україна була поділена на полки і сотні. Устрій мав військовий характер тому, що основним завданням на той час була військова оборона. За Хмельницького було вісім полків на правім боці Дніпра і вісім на лівім. Пізніше, як Правобережна Україна відійшла до Польщі, на лівім березі стало десять полків. Ці дані наводить М.Грушевський в "Історії України" (К., 1992 р.)

За твердженням Костомарова, чернігівські землі поділялись на Чернігівський, Ніжинський (що були найчисельнішими в Україні, так, у XVIII ст. Ніжинському полку належало 17 тис. козаків) та Ічнянський полки. Маркович вважає, що були ще Стародубський і Сосницький (хоча про нього ні в яких історичних документах не згадується). Та при Хмельницькому полковий поділ України постійно

змінювався. Починаючи з Брюховецького (гетьман Лівобережної України 1663–1668 рр.), до самого розформування козацьких полків і скасування гетьманства (кінець XVIII ст.), Чернігівські землі входили до складу Чернігівського, Ніжинського, Стародубського і частково Київського полків. Полки в свою чергу ділилися на сотні.

В кожній сотні козаки обирали сотника. Сотник із іншою полковою старшиною обирали полковника. Старшина і козаки усіх полків обирали гетьмана. Це дійсно була козацька республіка.

До сотні належали всі, хто в ній проживав: дворяни, козаки (виборні й підпомічники), селяни – власницькі, казенні і монастирські, а також міщани. Спочатку сотні мали рівно по сто козаків, і в полку, що мав 500 козаків було 5 сотень. Але з часом

*Козацька старшина.
Фрагмент ікони 174 р.*

назва "сотня" стала носити уже умовний характер: у полках було до 22 сотень і кожна з них мала по двісті – триста козаків, а на кінець XVIII ст. – і понад тисячу.

Козацьке військо поділялось на кінне і піше. У походи, які у XVII–XVIII ст. були щороку, а то й по кілька разів на рік (як на своїй території, так і закордонні), здебільшого ішли кінні, а піші козаки залишалися для сторожової служби. До війська козак повинен був з'явитися з рушницею, шаблею, списом, порохом, кулями, харчами і на доброму коні. Як правило, козаки платні не одержували, або ж їм зовсім мало платили, що негативно позначалося як на їхніх господарствах, так і на економіці всієї України.

"В Историко-статистическом описании Черниговской епархии" цитується документ, виданий Коропським Магістратом "мая 7-го 1669 г. О продаже леса обывателем с. Карыльска священнику Карыльской Преображенской церкви". Цей документ є ще одним підтвердженням того, що Магдебурзьке право Короп отримав у XVII ст. О. Лазаревський в "Описании старой Малороссии", говорячи про універсал Дем'яна Многогрішного, який надавав значні пільги коропським міщанам, в тому числі й села на допомогу, зазначає, що фактично коропським війтам була віддана майже вся сотня.

Ніжинський полк при Івану Брюховецькому був поділений на 20 сотень. Із них шість: Новомлинська, Кролевецька, Воронізька, Глухівська, Ямпільська і Коропська (утворена 1659 р. й існувала до 1783 р.) входили до окремої частини полку і називалися Засеймівськими. Вони зі своїм командиром, за універсалом 1728 р. Данила Апостола (гетьман 1727–1734 рр.), підлягали безпосередньо

гетьману і не залежали від Ніжинського полковника. Козаки цих сотень охороняли гетьмана, обслуговували Генеральну військову канцелярію у Глухові, куди у 1708 р., після зруйнування Меншиковим Батурина була перенесена гетьманська столиця (ще раз Батурин став резиденцією гетьмана у 1750 р. при Кирилі Розумовському). У походах Засеймівські сотні складали особистий гетьманський конвой і в бойових діях участі не брали.

Поселення Коропської сотні займали значну частину лівобережного подесення у межиріччі Десни і Сейму.

До її складу входили Короп (центр сотні), Риботин, Сохачі, Райгородок, Царівка, Лукнів, Жорновки, Обтов, Погорілівка, Карильське, Краснопілля, Билка, а також правобережна Бужанка. Пізніше увійшла колишня Рождественська сотня, яка існувала з 1654 р. і була скасована при гетьмані Івану Самойловичу (гетьманував у 1672–1687 рр., після Дем'яна Многогрішного).

О. Лазаревський в "Описании старой Малороссии", характеризуючи про поселення Коропської сотні зазначає: "Имеются несомненные сведения о существовании здесь поселений уже в XIV веке, но кажется, существовали и раньше, так как Короп может быть с достоверностью отнесен к дотатарским поселениям".

Землі сотні до початку XVIII ст. майже не мали приватних власників. Деякі з них були визначені на утримання генеральної артилерії (Короп, Риботин, Сохачі, Райгородок і Лукнів). Лише Обтов і Погорілівка уже з 1656 р. належали козацькому старшинському роду Забіл.

Сотня поділялась на курені, які очолювали курінні отамани. А головним у ній був сотник, штат якого складався з писаря і осавула, заступником сотника був отаман, його в містах називали городовим (міським) отаманом. При гетьману Юрію Хмельницькому (1659–1664 рр.) сотнику платили по сто злотих і двадцять рублів на рік. Потім їм почали наділяти рангові помістя (цілі села, а то й по кілька сіл, хоча деякі сотники служили без будь-якого утримання держави, головним чином тому, що роздавати було вже нічого).

В "Историко-статистическом описании Черниговской епархии" (кн. 5) знаходимо дані про те, що за купчими 1677 р. у Коропі був куплений млин "при панах урядовых Коропских, пане Семене Ивановиче сотнике, пане Омельяне Ивановиче, отамане". Є й інший запис 1688 р. "на уряде коропском" за підписом "Тихона Довгели сотника Коропского", з печаткою Коропа. Цей сотник, Тихін Довгеля, очевидно, був помітною людиною, бо, будучи родом із Веркіївської сотні,

*Гетьман Іван Самойлович.
Невідомий художник XVIII ст.*

обирався на сотництво в Коропі і сотникував понад 10 років. І потім ще мав прихильність Мазепи. У 1689 р. цей гетьман дав йому універсал на хутір біля Сохачів, а в 1695 р. – на Царівку (Вільне).

Дуже впливовою старшинською родиною були Забіли. З Коропською сотнею пов'язане життя та діяльність кількох поколінь Забіл. Зокрема, Михайло Забіла у 1708 р. отримав від гетьмана Скоропадського у володіння Царівку (за Забілами вона залишилась до кінця XVIII ст.), та Райгородок (у 70-х рр. XVIII ст. відійшов разом з іншими маєтками графу Рум'янцеву-Задунайському). Його син Іван Забіла був Коропським сотником.

Многогрішний планував побудувати в Коропі захищеному болотами оборонну промисловість. Уже в 1669 р. тут облаштовується артилерійський двір. Наступник Многогрішного Іван Самойлович (1672–1687 рр.) за постановою "Конотопських" статей (кожний гетьман укладав свою угоду з царем) у 1672 р. віддав Короп разом із Риботиним, Сохачами Райгородком та Лукновом на утримання Генеральної військової артилерії, і він став "зимовою квартирою лошадям и слугителям артилерии войсковой енеральной, для спорядження фурманов и прочих артилеристских припасов". Ще раніше Дем'яном Многогрішним на утримання "войсковой музыки" був виданий Шабалинів, що належав до Новомлинської сотні.

До одного з найважливіших родів військ козацької армії належала артилерія. У козацьких військах вона була уже з XVI ст. – генеральна, полкова та сотенна. Нею відав генеральний обозний, командував "гарматний осавула", а обслуговував великий штат гармашів. Як зазначає О. Апанович, виливання гармат на Україні – давнє ремесло. Вже в перших великих козацько-селянських повстаннях кінця XVI ст. українські селянські загони виступали з артилерією. Остаточно як рід військ артилерія сформувалася на початку визвольної війни 1648–1654 рр. Гарматний парк повсталого народу утворився з гармат реєстрового козацького війська, гармат Запорізької Січі, гармат, які раніше стояли при ратушах, і з трофейних гармат, відбитих козаками уже з першого року визвольної війни. Після 1654 р. дальшого розвитку набуло дальшого розвитку виливання гармат в Україні. Крім того, українське козацьке військо значну кількість їх отримувало від російського уряду. Генеральна артилерія стояла в Батурині. У 1708 р. там було 40 гармат. У полках розміщувалась своя артилерія. Багато гармат були польськими трофеями, але їх та ядра виливали також і в Україні, зокрема – у Глухові. Порох спочатку виробляли в усіх полках. Адже, з'являючись до збірного пункту для участі у військовому поході або для відбування сторожової служби, козак повинен був мати при собі не лише коней та зброю, але й необхідну кількість набоїв, пороху і свинцю. Виробництво пороху було вельми поширене на Україні і мало давню традицію, бо українські землі, надто Лівобережжя і Слобожанщина, мали значні запаси селітри – складового матеріалу при виготовленні пороху.

З початком Північної війни Україна перетворюється на основного постачальника селітри для Росії і стає з цього часу центром виробництва селітри

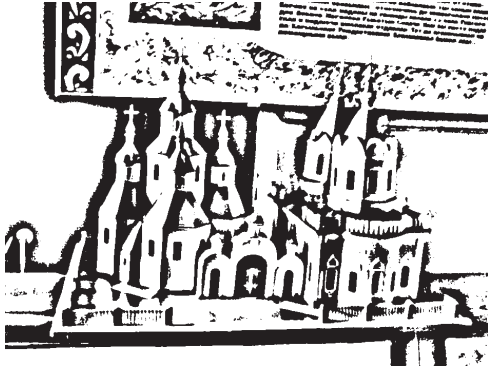
в усій країні. Основними районами добування селітри на Чернігівщині були ніжинський і прилуцький полки. В більшості випадків кожна полкова артилерія забезпечувалася порохом з власної селітри. Здавна вироблялася селітра і в Коропі, на олицях якого були її великі поклади.

М. П. Цапенко в книзі "По равнинам Десны и Сейм" (М., 1967) пише про Короп того часу наступне: "В прошлом этот город был довольно известным, он играл видную роль и в последние годы национально-освободительного движения, ибо являлся центром казацкой войсковой "арматы", здесь производилось артиллерийское вооружение и формировались артиллерийские войска. По условиям того времени он являлся городом-крепостью".

Статус сотенного міста-фортеці визначив економіку та побут Коропа на багато років. Тут заготовляли на рік до 600 пудів пороху. "А порох для стрельбы войсковой... брать оттуда же – из Коропа," – писав Петро І. Є підстави вважати, що пороховий "общевойсковой арсенал" знаходився (до появи порохового заводу в Шостці) в Коропі, на місці, де нині розташований готель "Космос". При ритті котлованів тут знайшли під підвалами ХІХ ст. чимало розірваних блоків-арок з цегли ХVІІ ст. У "Нових горизонтах" (2 грудня 1995 р.) В. Куриленко розповідає, що під час будівництва готелю, у 1980 р. районною секцією археології (під його керівництвом) на значній глибині було знайдено великі уламки, схоже, першої в Коропі цегляної будівлі. Вони мають вигляд ніби розірваних дуже потужним вибухом залишків підвалів у вигляді стовпоподібних уламків стін 87 та 67 сантиметрів завтовшки, аронні перекриття вузьких коридорів 155 та 300 сантиметрів у ширину. Ці підземелля не мали звичайного тоді дубового перекриття, а були вимурувані повністю з цегли на вапняному розчині. Цегла ХVІІ–ХVІІІ ст. – 32x16 см. – така сама, як і в Іллінській церкві-фортеці. В літописних джерелах Коропа того часу, крім Іллінської церкви-фортеці, кам'яні будівлі не згадуються. Вивчення літописних та літературних джерел дає підставу вважати, що тут на початку чи в першій половині ХVІІІ ст. був загальновійськовий пороховий арсенал. В підземеллях Іллінської фортеці він не міг бути тому, що при штурмі дитинця склад був би відрізаний від центрального гарнізону міста, який міг би лишитися без пороху. Порохові погребі могли бути тільки в центрі міста, тобто в районі нинішнього готелю. Значення коропських порохових арсеналів упало після відкриття в 1739 р. порохового заводу в Шостці. А з 1741 р. порох для українських полків почав надходити з Москви, і пороховий склад у Коропі був розрахований лише на потреби гарнізону.

О. М. Апанович у книзі "Збройні сили України першої половини ХVІІІ ст." (К., 1969) називає Короп цього часу містом і зазначає: "Заготовлений на Шосткинському заводі порох зберігався переважно у місті Коропі, де його одержували представники полків".

Селяни та козаки міста, а згодом і міщани, повинні були сплачувати спеціальні грошові та натуральні податки на утримання артилерії. Поступово збір на артилерію починає обмежуватися певною кількістю дворів і хат, мешканці яких

*Макет Іллінської церкви-фортеці.
Експозиція коропського регіонального
історико-археологічного музею*

выступившая в поход в 1738 году генеральная артиллерия состояла всего из шести пушек, из которых четыре были трехфунтовые и две четырехфунтовые (українська артилерія переживала занепад – авт.). Крестьянское поселение Коропа и тех сел, которые отданы были на артиллерию, никакого отношения к последней, по-видимому, не имело, а лишь давало средства на ее содержание. Артиллерийская прислуга, армаша и пушкари набирались по найму и получали жалованья по 5 рублей в год. Впрочем, в конце мы встречаем в селе Рождественском 50 дворов "пушкарей" генеральной артиллерии... вероятно пушкари эти явились по какому-нибудь распоряжению Румянцева..."

Короп того часу відігравав значну роль в обороні Лівобережної України. Як і всі сотенні міста Гетьманщини, мав укріплення, що були життєво необхідними в умовах загрози постійних військових конфліктів.

Обов'язковим їх елементом були рів і вал, укріплення вивершувалися фортечними дерев'яними стінами і баштами, в яких ставились гармати. Вали увінчувалися палісадами, оточувалися рогатками, "надовбами". Палісади робилися двосажневі, загострені з одного кінця, з продовбаними отворами у двох кінцях для з'єднання їх по прямій лінії. Для укріплення йшло приблизно 700 палісадів. З боку міста вал обкладався дерном. В ньому робилися "призьби", зруби або тини, а також "розкати" – майданчики для артилерійських гармат. Коропська фортеця була оснащена десятком гарматами. Фортечну артиллерию обслуговувала спеціальна команда. У валах робилась "фуртка до води", так звана "вилазка". Коропська фортеця мала декілька воріт, які теж укріплювались. На 1738 р. загальна довжина валів коропської фортеці становила 744 сажени (для порівняння: у Борзні – 130, у Млинах – 310, Мрині – 465, Бахмачі – 606, Дівиці – 650, Івангороді – 770, Воронежі (Сумська область) – 868,5).

Розміщення в Коропі особливої "гетьманської", що налічувала кілька сотень

стають спадковими "пушкарями" та "армашами". Жителі мали постачати також обслугу артилерійського обозу.

До цієї характеристики цікаво додати витяг з "Описания старой Малороссии" О. Лазаревського: "... на коропские доходы должны были содержаться не только генеральная артиллерия, но и полковые артиллерии, и что порох для пушек вероятно и изготовлялся тут же, в Коропе или около... Можно полагать, что расходы эти (на артиллерию) были очень незначительны, судя по тому, что

козаків, обумовило побудову на західних воротах – підступах до дитинця унікальної, єдиної такої на Лівобережжі споруди – Іллінської церкви-фортеці. Старожили пам'ятають, що ще у перші десятиліття ХХ ст. на свята стріляли з гармат, що стояли на церкві-фортеці. В. Куриленко в статті "Унікальний пам'ятник Лівобережжя" так описує цю споруду: "Її кріпосний характер – факт визнаний. Обидва корпуси зроблені з цегли, типової для ХІV–ХV ст. Південний корпус фортеці має товсті стіни, потайні двері, що ведуть у підземелля", довгий вузький коридор з непристосованими до рам бійницями. Як пише дослідник Цапенко, не можна уявити використання таких незручних приміщень для проведення культових обрядів. Північна прибудова має стикові шви, стіни завтовшки 2 метри, склепіння, що нагадує тунель фортеці, ніші для ядер і пороху, приземисті бійниці, олтар, обернений не на схід, як у всіх церквах, а на північний схід. Масове богослужіння тут неможливе. Вузлові опори споруд до 4 метрів завтовшки, що й дозволило пізніше поставити на них масивну башту. Споруда дозволяла вести кругову оборону".

Але чому давню фортецю називають Іллінською церквою? Адже ніде церковних записів вона не значиться. Знову звернемось до дослідження, яке провів В. Куриленко, спираючись на архів архітектора-коропчанина М. М. Самойловича: "після руйнування Січі артилерійський двір спустів. Тому побудувавши церкву Вознесіння, місцевий архітектор (М. Мосцепанов) на старій фортеці зробив двоярусну надбудову масивної вежі, як пам'ятник запорожцям. А дзвіницю за даними архіву Самойловича, освятили як Іллінську на честь святого Іллі та Іллі – сина генерального обозного Петра Юркевича. Відтоді, схоже, і з'явився термін "Іллінська церква".

Артилерійський двір закрили у 1786 р. Після 1818 р. тут на вежі встановили 4 гармати, що були подаровані Коропу ще Запорозькою Січчю. З них стріляли на свята. Запускали з вежі і порохові ракети.

За описом 1782 р. "артиллерийскому Коропскому ведомству принадлежит в урочище на Лысой горе боровое пустое место, окружностью саженой 1200"; здесь же вблизи "огород с выстроеною избою и конюшнею".

З'ясовуючи роль козаків Коропської сотні у військових діях кінця ХVІІ – першої половини ХVІІІ ст., С. Токарев зазначає: "На жаль, ще не віднайдені документи, які б прямо вказували на участь коропського козацтва у воєнних діях. Однак непрямі згадки джерелам дозволяють припустити, що Коропська сотня могла брати участь у військових конфліктах". Такий висновок автор робить із переліку наказних (тимчасових) коропських сотників: "Як правило їх призначали для командування у військових походах. У 1678 р. наказним сотником був Іван Ничкаровський, у 1686 р. – Василь Касянович, у 1697 р. – Юрій Авксентійович, у 1734 р. – Вакула Соломко і Мойсей Савченко. Роки правління цих коропських старшин співпадають з військовими конфліктами в Україні та за її межами: у 1677 – 1678 рр. відбулись Чигиринські походи, 1696–1697 рр. – Азовські походи проти турецької загрози, а в 1733–1735 рр. – війна за "польську спадщину". Участь

Коропської сотні в останній військовій компанії підтверджує універсал гетьмана Д. Апостола від 12 травня 1733 р. Гетьман наказував коропиській сотні готуватися до військового походу на кордон із Польщею. У цьому поході брав також участь бунчуковий товариш Ніжинського полку Іван Забіла, маєтки якого знаходились у Коропиській сотні".

Напружену обстановку того часу передає універсал гетьмана Івана Мазепи, написаний 8 лютого 1693 р. в м. Лубнах до Засеймівських сотень, в якому йдеться про набіг на Україну кримчаків. Його наводить у своєму "Літописі" Самійло Величко: "Ознайомуємо цим нашим писанням усіх старших і менших військових та посполитих людей, котрі мешкають у містах Коропі та Воронежі, що вороги Хреста святого і всього християнства Шингерей, Нурдадин-Солтан з іншими солтанами, за намовою проклятого ворога, зрадника, скаженого пса Петрика, вийшли з Криму з сорокома тисячами орди, завзялися були цілком на те, щоб спершу звабити з'єднатися з ними запорожців, а потім тією ж звабою відторгнути від богохранимою монаршої, їхньої величності, держави малоросійські міста... А ми, гетьман, як тільки дістали відомість... відразу рушили з Батурина і, з'єднуючи полки, спішно тягли до малоросійських міст, маючи бажання, зайшовши в очі їм, ворогам, давати відсіч і чинити над ними военний промисел... Але коли ті вороги... відразу, ламаючи голову дуже швидко кинулися назад, то й ми зупинилися на деякий час у Лубнах, маючи засторогу щодо іншої ворожої сили... Але ми, гетьман, тут, як і тоді не бавитимемося, отож, обсилаючи вас цим нашим універсалом, увевнюємо всіх старших і менших і обнадіюємо, щоб ви віддавши хвалу господа Богу за такий ворожий відхід назад, жили нічим не тривожачись... оскільки за нашим рейментарським розпорядженням всюди по містах, які стоять на дніпровому березі, розкладено полки для всенародної оборони нашого малоросійського краю. Заславши вам отаку звістку, зичимо вам від господа Бога здоров'я".

До речі викликає цікавість стиль, яким написано універсал. Якщо порівняти його з універсалами Многогрішного, то відразу кидається в очі різниця характерів та освітнього рівня гетьманів – прямого й різкого "мужицького сина" Демка Многогрішного і потайного, вихованого та освіченого Івана Мазепи, який був на гетьманському престолі 21 рік, ходив в улюбленцях Петра I, виношуючи плани звільнення України від протекторату Москви (а можливо, освітній рівень їх писарів).

На початку XVIII ст. в роки Північної війни, Короп та навколишні села знаходилися в центрі бурхливих історичних подій. У нашому місті перебув ніч з 24 на 25 жовтня 1708 року гетьман Іван Мазепа (мав булаву у 1687–1708 рр.), що вирішив перейти на бік шведів.

Ось як описує історик ті події: У відповідь на вимогу Меншикова прибути з козаками до Стародуба "... Мазепа решился послать к Меншикову племянника своего Войнаровского с объявлением о тяжелой предсмертной болезни своей и об отъезде своем из Батурина в Борзну для соборования маслом от киевского

архиерея... 23 числа прискакал Войнаровский с вестью, что завтра к обеду приедет в Борзну Меншиков для свидания с умирающим гетьманом... Получив известие о намерении Меншикова приехать в Борзну, Мазепа "порвался как вихрь" и в тот же день, поздно вечером, поскакал в Батурина, а на другой день рано, переправясь через Сейм, приехал вечером в Короп, где переночевал, на другой день переправился через Десну, и ночью достиг первого шведського драгунського полка".

Вранці 25 жовтня Мазепа з частиною війська (історики говорять про 2-4 тисячі), переправившись через Десну біля села Оболоння, на правому березі виголосив перед старшиною і козаками знамениту промову про те, чому треба боронити Вітчизну не від шведів, а від царя, який порушив укладені угоди. "Браття, – мовив гетьман, – прийшла наша пора; воспользуемся представившимся случаем; отомстим москалям за их долговременное насилие над нами, за все совершенныя ими жестокости и несправедливости, охраним на будущие времена свободу и права козацкия от их посягательств! Вот когда пришло время свергнуть с себя ненависное и сделать нашу Украину свободною и ни от кого независимою. Вот к какой будущности я вас призываю. Вы, братья, верно достигнете этой цели при вашем мужестве и при содействии шведского короля, который предлагает вам воевать против москалів вместо со шведами".

Наступного дня (26 травня) під Орлівкою (Новгородсіверщина) Мазепа зустрівся з авангардами шведських полків. Для шведів ця зустріч була несподіваною. Оговтались лише тоді, коли один із шведських офіцерів, котрий увіч знав Мазепу, влізнав його під час переговорів. Тоді було вирішено, що наступного ранку полки залишать Орлівку й супроводжуватимуть гетьмана з його невеликою армією до околиць шведської головної квартири в Горках – (або Гірках), як зазначено на деяких картах) – селі на Новгородсіверщині, що розташоване приблизно за 10 км від Курилівки.

Вперше Мазепа зустрівся з Карлом XII 28 жовтня. 30 жовтня шведська армія знову рушила в дорогу. Її шлях лежав до столиці України – Батурина. В селі Дегтярівка Мазепа написав своє звернення до українського народу із закликом приєднання до шведів. Через Десну переправилися під Мезином. Краєзнавець В. Сакун в дослідженні "Коропщина в "Подорожньому щоденнику" Даніела Крмана" пише: "В цьому зазначеному пункті війська Карла XII та І. Мазепа планують перейти Десну, а російська армія, зустрівшись у районі Мезина, намагається будь-що зрвати плани шведських і українських вояків, між ними зав'язався бій. Про це Д. Крман у щоденнику описав так: "Король у цей час керував переправою через ріку Десну і відбивався від москалів, які захищали другий берег"... Вдало розв'язавши військову операцію, в результаті якої переможцями стали шведські та українські війська, перейшовши Десну вони рушили на південь..."

В. Є. Куриленко, на основі своїх знахідок, доводить, що біля Мезина була удавана переправа (з метою відвернення уваги росіян), насправді ж Мазепа й Карл XII з військами форсували Десну нижче Свердловки.

Минули Чапліївку, Обтово (поблизу якого відбувся жорстокий бій з московськими військами і це село було розорене) і повернули на Короп. Словацький посланець в Україні Крман засвідчував, що мешканці Лукнова влаштували теплу зустріч королю і гетьманові – повиходили на вулиці з хлібом, сіллю, рибою, медом, сиром. З Коропа Батуриным шляхом колони вирушили до столиці. Від старожилів можна почути перекази, що в нашому містечку відбувся бій шведів із царськими військами, зокрема, при спорудженні будівель вкопували шведські ядра. Назва однієї місцини в Коропі по вулиці Вознесенській – Могила. Як стверджують старожили (цієї ж думки був і уродженець Коропа архітектор М. М. Самойлович), саме тут, на підступах до фортеці, було порубано найбільше мешканців Коропа. Дехто назву Могила пов'язує із подіями 1708 р. (російсько-шведська війна), а можливо, там порубані жертви Ромодановського гостинно зустрічали Мазепу і Карла XII і в Атюші.

Але там уже відбулися торги. Крман занотував у щоденнику: "Тут нам зустрілися мешканці, котрі вимагали платні не лише за всі речі, яких ми жадали, а й за свої найменші послуги. З їхніх уст не було чути іншого, як копійки – це є рід найдрібнішої подовгастої московської монети, що має вартість польського півторака. Москалі мають ще монету рубля, тобто пів-таляра, один бік котрого зображає царя з написом: "Царь Петръ Алексеевичъ..." Крман також описує й інші грошові знаки, що були в обігу в нашому краї триста літ тому: полтинник московський, гривню 1705 р., алтин 1704 р.. Пробувши три дні в Атюші українсько-шведські війська рушили на Батурин. Але до Батурина вони спізнилися: місто вже було взято Меншиковим, і біля його руїни військо попрямувало на зимівлю на Полтавщину.

В "Историко-статистическом описании Черниговской епархии" читаємо: "16 ноября 1708 года Петр Великий из Глухова прише с воском и ночевал в Красном Конотопского уезда. Из Красного 19 числа пошел и прибыл того же числа в Терны (Харьковской губернии). Что делал Петр целых трое суток в Красном? Знал ли он о тайной присяге, к которой приводил Мазепа соучастников своих в Бахмачском загородном дворце – неизвестно во всяком случае близость Батурина, Бахмача, Митченка и других поселений, бывших во владении друзей Мазепы внушала ему мысль разыскать в Красном нити Мазепина заговора и разведать о друзьях Мазепы. Из Красного Петр зорько следил за движениями шведского короля, которого Мазепа повел от Коропа к Пыратину".

До речі, повернувшись до "Подорожнього щоденника" Крмана, можна помітити, що на відміну від згаданих авторів, він подає дещо інший шлях від Гірок до Батурина. За його описом В. Сакун накреслив схематичну карту походу Карла XII і Мазепи Коропщиною, де вказуються такі населені пункти: Гірки, Гнатівка, Курилівка, Мезин, Чапліївка, Райгородок, Лукнів, Краснопілля, Билка (Червоне), Батурин.

Як відомо, більшість козацтва Мазепу не підтримала, його план щодо переходу під протекторат Швеції провалився. Що ж це була за людина: Мазепа –

Колединський Іван Степанович, особистість якого впродовж трьох століть отримує стільки протилежних оцінок, і якого історичний момент поєднав колись із Коропом? З "Енциклопедії Українознавства" (Т. 4, К., 1996): "Мазепа Іван Степанович (20.03.1639 – 21/22.09.1709 – за старим стилем), гетьман України (1687–1709), народився в селі Мазепинцях на Білоцерківщині, вчився у Києво-Могилянській колегії і єзуїтській колегії у Варшаві. Був "покойовим" у короля Яна Казіміра, який послав його для завершення освіти за кордон. У 1656 – 59 рр. був у Німеччині, Італії, Франції і Нідерландах. Після повернення при польському королівському дворі виконував низку дипломатичних доручень на Україні.

1663 р. повернувся на Україну, щоб допомогти хворому батьку. Після його смерті (1665 р.) дістав звання Чернігівського підчашого. 1669 р. вступив на службу до гетьмана П. Дорошенка, згодом виконував обов'язки генерального осавула, відбував дипломатичні місії. Брав участь у війні П. Дорошенка як союзника Туреччини проти Польщі (1672 р., а також у Чигиринських походах (1677–78 рр.) Авторитет Мазепа і в Україні і в Москві був таким високим, що коли було скинуто Самойловича, рада на річці Коломаку 25 липня 1687 р. за згодою Московського уряду, обрала його гетьманом. Він твердо стояв на ґрунті української козацько-гетьманської державності й соборності українських земель. Спочатку Мазепа вважав за можливе співжиття України з Московією на засадах Переяславської угоди.

У 1718 р. утримання Коропом генеральної артилерії було скасовано і містом заволодів гетьман Іван Скоропадський (1708–1722). Він належав до великої і шляхетної родини. Натури був зовні спокійної, що, можливо, позначилося на його національній "не патріотичності". За Мазепою не пішов, Петра I побоювався. Мабуть саме тому авторитетна дослідниця української історії О. Єфименко характеризувала гетьмана як "совершенно неспособного к самостоятельному и ответственному положению". А Михайло Грушевський назвав його "плохим недотепою". Не дуже поважливо до гетьмана ставилися вже сучасники. Серед них побутувала навіть уциплива приказка: "Іван носить плахту, а Настя булаву". Справа в тому, що у 1699 р., коли Мазепа тільки-но перевів Скоропадського з полкового писаря на посаду генерального бунчужного, у нього померла дружина. Залишившись удвох із дочкою, він почав шукати іншу жінку. Можливо, це сталося випадково, але незабаром він вподобав собі вдову колишнього генерального бунчужного Костянтина Голуба – Анастасію Марківну (1671–1729) дочку засновника відомого на той час роду Марковичів – Марка Аврамовича. Дуже норовлива, забезпечена матеріально ще в першому шлюбі, ця неординарна жінка на 25 років молодша від Скоропадського, мала на нього неабиякий вплив.

Ставши гетьманом у 1708 р. (після Мазепа), він досить швидко почав втрачати і свою політичну владу, і свій, до того не дуже високий, авторитет серед українського населення. Особливо гнітили та обмежували його волю й дії вимушена "дружба" з царськими сановниками, вищим російським офіцерством, а потім задусливі "обійми" самого Петра I. Він не міг протистояти непомірним

апетитам до українських земель російських вельмож, серед яких особливою жадібністю відзначався князь Олександр Меншиков, який уже при Катерині II заводив Коропом.

В останні роки правління не сприяли популярності гетьмана серед українського населення примусові каналні роботи, спорудження фортифікаційних будівель, "військові низові" походи тощо. Козаків і посполитих "ганяли" до Петербурга, Астрахані, на Кавказ. Петро I фактично скасував вільну українську торгівлю. Дуже підривало місцеву економіку постійне перебування на Україні великого числа російських військ (іноді понад 10 тис. чоловік), які утримувалися головним чином за рахунок простого люду, а також швидке зростання податків. Скоропадський від імені "всіх малоросіян" з "плачем і слізьми", просив Петра I вивести свої полки з Лівобережжя, скаржився на зловживання Меншикова. Проте імператор просто не чув старого гетьмана. І в 1722 р. видав указ про створення на Україні "Першої малоросійської колегії", в функції якої входив нагляд за всією діяльністю гетьмана, генеральних, полкових і сотенних старшин, дозвіл на видання ними розпоряджень по управлінню краєм тощо. Такого удару Скоропадський не міг пережити і невдовзі (3 липня 1722 р.) помер у Глухові. А Петро I заборонив вибори наступного гетьмана аж до 1728 р.

Під час свого гетьманування Іван Скоропадський опікувався Рихлівським Свято-Миколаївським монастирем і навіть залишилися перекази, що отримав там зцілення від хвороби, після чого побудував у монастирі церкву.

В історичних джерелах збереглося "Подтвержение монастырским крестьянам о послушании", в якому Скоропадський звертається до коропського сотника, перебуваючи в Коропі в січні 1709 р. Цей документ свідчить про те, що в ті часи нерідко відбувалися селянські бунти. Гетьман, зокрема пише: "донеслося нам ведати, что з сел ваших некоторые легкомысленные люди, бунтовничо поступаючи, не хотят по прежнему монастыреви Глуховскому надлежитого подданского отдавати послушенства, який поступок суворо ганим и приказываем абысте... по давнему обыкновению, свою подданскую повинность и послушенство, якое до вас надлежит... отдавали...".

Пилип Орлик – гетьман України в еміграції

Відомою постаттю в історії є гетьман України в еміграції Орлик Пилип Степанович (1672–1742) – письменник і суспільний діяч, сподвижник І.Мазепи.

З 1706 р. – генеральний писар, найближчий радник І. Мазепи.

1710 р. – на козацькій раді обирається гетьманом, затверджує "Пакти і Конституцію прав і вольностей Запорозького Війська" (Конституцію П. Орлика).

З першої Конституції П. Орлика: "... Щоб на Україні була утверджена вічно єдина віра православна східного сповідання під послушенством святішого апостольського трону константинопольського.

... Вітчизна наша щоб у потверджених пактах Речі Посполитої і Московської

держави, кордонах, які відійшли по ріку Случ за гетьманства славної пам'яті Богдана Хмельницького, була відступлена, вічно віддана й пактами укріплена від речі Посполитої і в гетьманську область, щоб не були насильно змінені й порушені її кордони.

... Генеральна старшина, кошовий отаман і все Військо Запорозьке домовилися і постановили з яснорельможним гетьманом таке право, яке має бути збережене постійно в Запорізькому Війську, щоб Вітчизні нашій першими радниками була генеральна старшина... За ними за звичайним порядком слідують городові полковники".

В той час як запоріжці безповоротно покинули ненависні їм володіння кримського хана, так званий гетьман українських козаків Пилип Орлик усе ще намагався схилити їх до Криму й відвернути від Росії. Давно чекав Пилип Орлик сприятливої нагоди, щоб вийти на історичну сцену, взяти в руки національний прапор і позбавити свою Батьківщину від ненависного йому московського ярма".

"Прагнув вивести українську справу на міжнародний рівень, шукаючи підтримки у різних держав... Водночас намагався організувати власну військову силу і підняти запорожців проти Москви, яка, боячись його планів, пропонувала визури турецького султана за голову Орлика з тисячі талярів" (Н. Полонська-Василенко).

"30-річна діяльність екзилного гетьмана не мала практичних наслідків, але він багато зробив в ідеологічному відношенні: поширив у Європі ідею незалежної України, потрібної для Європи, для європейської рівноваги проти щораз сильнішої Росії. Праця Пилипа Орлика і його сина, генерала французької армії Григора Орлика, була важлива і з іншого погляду: вони створили традицію мазепинців-емігрантів, апостолів Української Незалежної Держави, які довгий час лякали могутню Російську імперію".

"Становище гетьмана погіршало, коли Карл XII повернувся до Швеції. Орлик зі своєю родиною та нечисленними прибічниками теж мусив їхати туди – іншого виходу не було. Він перебував то в Стокгольмі, то в Ганновері (Німеччина), то в Польщі. Російські таємні служби розпочали справжнє полювання на гетьмана, намагалися або вбити його, або захопити і відправити до Росії. З огляду на свою безпеку та з дипломатичних міркувань гетьман виїхав із Польщі і перебрався на територію Туреччини. Тут він опинився у своєрідному засланні, але з політичного об'єкту не зійшов...".

"Із 1714 р. починається гірке й безрадісне емігрантське життя гетьмана – вигнання. Основну надію він має на шведського короля, який, їдучи з Бендер,

Граф Петро Олександрович Рум'янцев-Задунайський

кликав і його із собою до Швеції. І гетьман зважився. Із дружиною, двома дочками, трьома синами (наймолодший з яких, Яків, народився вже в Бендерах, і хрестив його сам Карл), через Відень, Істад, зазнаючи недостатків і різних незручностей, наприкінці 1715 р. він дістався Стокгольма. Але й там було несолодко. "Ні хліба, ні дров, ні світла," – скаржився Орлик. Король Швеції виділяв певну суму на утримання, але її не вистачало на життя. Доводилося за борги купцям і лихварям закладати гетьманські клейноди (булаву, бунчук, прапор), свій діамантовий перстень і золотий хрест. Після загибелі 1718 р. Карла XII жити стало ще гірше..."

У сучасній Франції аеропорт "Орлі" має назву від прізвища Григора Орлика.

Економічне життя Коропа

У 1726 р. Катерина II передає Короп і Батурин Меншикову. Але під його владою Короп залишався недовго (Меншикова у 1727 р. вислали).

Після Меншикова Коропом до 1728 р. володіла вдова гетьмана Скоропадського Анастасія Марківна. Ось що писав про цю непересічну українську жінку відомий історик П. Я. Дорошенко: "Обладея твердым характером, умом и деятельною натурою, она имела решительное влияние на мужа, и это обстоятельство сохранилось в народной памяти в поговорке: "Иван теля пасе, а Настя булаву несе".

За цей час козацька артилерія приходить у занепад і вже у 1728 р. новий гетьман Данило Апостол (1728–1734) забирає Короп у вдови Скоропадського і знову робить його головним центром матеріального забезпечення артилерії (котрим він залишається до кінця існування козацької військової артилерії, ліквідований Рум'янцевим 1782 р.) під керівництвом генерального обозного. Завдяки цьому ми маємо в Коропі Вознесенську церкву, споруджену в 1764 р. коштом отамана генеральної артилерії Петра Юркевича.

Петро Мартинович Юркевич належав до свити гетьмана і був найвизначнішою людиною в Коропі. Він багато зробив для будівництва міста. А в 1769 р. на свої кошти побудував церкву Різдва Богородиці у Рождественному (Жовтневому). До речі в цьому селі в середині XIX ст. нащадки Юркевича володіли 5,400 десятинами землі.

Знову цікаво звернутися до дослідження В. Є. Куриленка: "Стати багатим покровителем козакому отаману допомогла його зарплата, яка на ті часи в сто разів була більша, ніж у підсавула, і в 40 разів, ніж у полкового писаря. Але в 1775 р. Юркевич залишився без посади, бо козацтво було ліквідовано. Бургомістром Коропа став Мосціпан (М. К. Мосцепанов – авт.) – відомий архітектор, флігель-ад'ютант графа Рум'янцева... За даними архіву коропського архітектора М. М. Самойловича (нащадка гетьмана) в 1782 р. на кошти Юркевича Мосціпан почав перебудову козачого двору. Отже, не жаліючи власних коштів козацький отаман Юркевич намагався зберегти козацьку славу Коропа." З часом біля фортеці був побудований пам'ятник Петру Юркевичу, який знищили 1920 р.

"Оснoву економічного життя Коропської сотні складало сільське господарство,

особливо вирощування зернових культур. Вирощене збіжжя переважно перероблялось не винокурнях. Вироблені спиртні напої споживались як на місцях, так і збувались у сусідні полки. Навіть надходили до столу козацької старшини та гетьмана. Найбагатшим власником млинів та винокурень була старшинська родина Забіл".

У нашому сотенному містечку у XVIII ст. виготовлялось понад 75 тисяч відер горілки на рік. Її використовували не лише в своєму (Ніжинському) полку, але й постачали до Прилуцького, Лубенського, Переяславського, Гадяцького та Миргородського.

О. Лазаревський зазначає: "Главный промысел Коропа заключался в винокурении, в 1782 году здесь было 816 винокуренных котлов, которые по сословиям распределялись так: у священников – 34, у старшины – 198, у казаков – 111, у крестьян – 478". Ще раніше із суми генеральної артилерії щороку видавалась тисяча рублів, куплена на цю суму горілка продавалась в шинках Коропа та належних до нього артилерійських сіл, з платою в касу по 25 копійок за відро і з поверненням виданої тисячі рублів.

Цікаво, що з метою поклати край зловживанням від надмірного виготовлення горілки 6 липня 1761 р. гетьман Кирило Розумовський видав універсал, в якому говорилося: "Малороссияне не только пренебрегают земледелием и скотоводством, от которых проистекает богатство народное, но еще, вдаваясь в непомерное винокурение, часто покупают хлеб по торгам дорогою ценою не для приобретения каких-либо себе выгод, а для одного п'янства, истребляя лесные свои угодья и нуждаясь оттого в дровах, необходимых к отоплению их хижин". Наскільки був розвинений у ті часи винокурний промысел, видно з того, що відро вина продавалось по п'ятнадцять копійок.

Розміщення у Коропі військової артилерії дало поштовх розвитку ремесел, що були необхідні для військової справи. Як уже згадувалось, тут вироблявся порох, а за деякими даними – і ядра. Розвивалось ковальське, ткацьке, гончарське, шапочне, кравецьке ремесла (майстри об'єднувались у цехи). На початку XVIII ст., при Мазепі, одним з найбільших цехів у Коропі був ковальський, який очолював С. Котляр.

Цехами називалися об'єднання ремісників однієї або близьких спеціальностей у містах в епоху феодалізму. Це були замкнуті корпорації, що захищали станові інтереси ремісників як дрібних виробників. Внутрішня структура цеху відображала соціальну ієрархію: на вищому щаблі стояли майстри, які мали підмайстрів та учнів. Цехи поширилися в містах Чернігівщини в кінці XVII – на початку XVIII ст. після надання їм магдебурзького права. Вони стали значним осередком професійної освіти, ретельно охороняли виняткове право своїх членів на дане ремесло і регламентували процес виробництва: встановлювали тривалість робочого дня, число підмайстрів та учнів у кожного майстра, організовували взаємодопомогу, визначали якість сировини і готової продукції. Кожний цех у своїй діяльності керувався своїм статутом, що вимагав від кожного майстра виробів високої якості.

У 1785 р. цехи були підпорядковані загальноросійським законам і стали державними фіскальними податковими органами. У пореформений період (1861 р.) їх витіснили капіталістичні мануфактури та фабрики. Остаточо цехи скасовано 1902 р.

У статті "Економіка Коропа козацьких часів" С.Токарев пише: "У 1781 р. у Коропі проживали 192 майстри... Чоботарі, кушніри, шапочники вироблений товар відвозили для продажу на ярмарках у Глухові, Кролевеці, Батурині, Воронежі. Коропські шевці і кравці працювали переважно осідло, проте є відомості і про мандрівних майстрів".

Крім того, в Коропі були розвинуті мукомольний, миловаренний промисли. Тут був один із найбільших центрів шкіряного виробництва на Чернігівщині. Мешканці Коропа відгодовували також свиней та торгували ними далеко за межами краю. У великій кількості вироблявся посуд: черепаха та дуже гарні й міцні полив'яні розписні кахлі, що не поступалися відомим у той час голандським та гданським. Ними облицьовували печі та груби. Кахлі збувалися не лише в Україні, а й у Росії, Білорусії, Польщі Молдавії.

Традиційне для Коропа ремесло живопису підніс на високий мистецький щабель син місцевого священника Кирило Іванович Головачевський (1735–1828), який посів визначне місце серед художників другої половини XVIII – першої чверті XIX ст. Він закінчив Київську духовну семінарію, де навчався живопису. Потім закінчив Петерберзьку Академію мистецтв. З 1765 р. був її академіком, інспектором і керівником класу портретного живопису. Він був досвідченим педагогом і чудовим портретистом. Серед кращих його робіт – портрети О. Сумарокова, Ф. Волкова, Т. Трєпольського, родини Матюшкіних та інших відомих людей того часу.

На початку XX ст. у Коропі проживало немало козаків. Дехто з них мав добрі статки. До них належав і Степан Федорович Прохоренко. Він з родиною обробляв землю, а також тримав коней і возив товари коропським купцям. У 2005 р. мешканка Коропа Лідія Іванівна Лобанова на дідівському дворі знайшла старі чоботи, а в них папери, загорнуті в тканину і шматок шкіри. Документи чудово збереглися. Ощадна книжка № 4564 поштово-телеграфної ощадної каси, виписана в Коропі Кролевецького повіту Чернігівської губернії на ім'я вкладника Прохоренка Степана Федоровича (дід Лобанової) у 1916 р. Тут же знаходилась "Вексельная бумага для долговых обязательств от 200 до 300 рублей". За цим векселем С. Ф. Прохоренко позичив міщанину Дмитру Пилиповичу Лютому 8 травня 1900 р. 300 рублів. Дуже цікавим в історичному плані є і знайдений там же "Выпис из крепостной Коропского нотариального архива книги по Кролевецкому уезду на 1905 год" про купівлю землі козаками Степаном Федоровичем і Домнікією Павлівною Прохоренками у козака Павла Леонтіївича Жука. Цей акт здійснений коропським нотаріусом Саботовським.

Серед коропських міщан, що мали статки, були й меценати. Так, Євдоким та Антип Стовпцови вклали кошти у побудову Успенського храму. Біля Михайлівської церкви жили різники Приходьки. Церква ця мала незвичайний дзвін, який було чути і в Савинках, і в Понорниці. Переказують, що везли його 6 пар волів. А

гроші на того дзвона – 500 рублів (велика сума на той час, хата тоді коштувала 100 рублів) давав і Приходько.

Багато поколінь коропчан знають і залюбки повторюють відому в містечку приповідку: "Город Короп, сім церквей (або церков), Плавучий міст (муст) і баба Калачиха (або Калашиха)". Особливо люблять її повторювати приїжджим.

Якщо говорити про церкви, то їх у кінці XIX – на початку XX ст. було не сім, а дев'ять, але парафій було справді сім. Де був і знаходиться тепер Плавучий міст теж усі знають. Що ж до баби Калашихи, то вона не персонаж народних переказів, а реальна людина, яка, як розповідають, жила на рубежі століть (XIX і XX). А ось якостями її наділяють різними. Одні кажуть: Калашиха була жінка чоловічої натури і сили – коня могла спинити на ходу. А до того ж ще і самовільного перекірливого характеру – частенько від неї перепало і чоловікам і сусідам. Тому на неї потерпілі скаржилися представнику влади – городовому. Якось він прийшов, щоб утихомирити розгнівану жінку. Але Калашиха і його в пику дуль надавала та в потилицю виштовхала з двору.

З інших розповідей – Калашиха випікала і продавала на базарі різні піріжки, бублики та калачі. Але була дуже балакучою і гостренькою на язик, полюбляла різні побрехеньки пускати. Без неї, кажуть, ні одна суперечка не обходилася. Тож приходять люди з базару чи то ярмарку і відразу розказують, що від Калашихи чули...

Є ще одна цікава розповідь про цю знамениту коропську бабу, вірніше про діда – її чоловіка. Зомолоду він брав участь у російсько-турецькій війні (1877–1878 рр.) і, повернувшись додому, дуже любив розказувати про бої та яким він був вправним вояком. У цих розповідях повсякчас зринало слово "палаш" (вид зброї). Мешканці Коропа переробили це слово на "калаш", чи, може, він так вимовляв його, та й стали називати чоловіка дід Калаш, а бабу, звісно ж, баба Калашиха. А що норову вона була дуже хвацького, то й пам'ятають її люди до цього часу.

А ще кажуть, що Калашиха була дуже бідною, тихою і смиренною жінкою. В неї ніколи не було грошей, щодня можна було побачити її біля тієї або іншої церкви, де вона просила милостиню та молилась Богу.

Більшість же мешканців Коропа уявляють Калашиху схожою на бабу Параску або бабу Палажку з "Кайдашевої сім'ї". І радо зустрічаються з нею на щорічному Миколаївському ярмарку. І не з нею.

Традиція ярмаркування відродилася в Коропі у 2001 р. Дуже цікава історія Миколаївського ярмарку, запровадженого на честь місцевого свята – Миколайового дня.

У цьому грандіозному дійстві органічно поєдналися минуле і сучасне. Тут можна зустрітися з місцевими історичними особами, поринути у вир старовини, заслухатись піснями, замилуватись танцями, ознайомитися з давніми ремеслами і витворами золотих рук сьогоднішніх умільців, тобто пізнати самотутній дух Коропщини. А він: у стилізованому обладнаних старовинних подвір'ях і світлицях, у зачарованому кружлянні гончарного круга, у споконвічному ритмі терниць, прядок, ткацьких верстатів, у барвистих рушниках і вишиванках, різб'яних меблях,

солом'яних брилях і корзинах, бочках і діжечках, косах, граблях, дугах, човнах, картинах, свищиках, личаках... Десятки майстрів старого й сучасного ремесла приїзять у Короп. Кожний населений пункт, підприємство, організація зосереджено готуються до ярмарку, щоб показати своє, лише їм притаманне. Тому на ярмарку все крутиться, шкварчить, співає, кричить, танцює, мекає, мукає, кукурікає, чумакує, чаркується, лається, сміється – ну, все як... на ярмарку...

Приїзять гості не лише із сусідніх районів та обласного центру, а й зі столиці, із зарубіжжя. Помилуватися, поспілкуватися, відпочити, а разом і познайомитися з відомими товаровиробниками.

Сергій Олегович Павленко – мазепознавець, дослідник Гетьманщини, головний редактор наукового журналу "Сіверянський літопис" (м. Чернігів) про Коропський ярмарок писав так: "Бабахнула на увесь Короп козацька гармата – і незабутнє видовище почалося! Кожне село з'явилося на центральній площі зі своїм парадним приколом, жартом, веселою піснею, а то й циганським табором.

З минулого приїхали козаки, сам гетьман Дем'ян Многогрішний! У Бразилії щось подібне називають карнавалом, а коропчани скромніше – Миколаївським ярмарком. Хоча назвати його так важко: це незвичайне дійство – справжня театральна вистава, в якій головні герої – тисячі сільчан району, мешканці Коропа. Буквально на два дні звичайний сільський райцентр був по-справжньому окупований куренями, очеретяними корчмами, польовими кухнями. Куди не кинь – дим від шашликів, парують вареники, гречаники, лунає пісня. Запаморочують кружлянням каруселі, гойдалки. І навіть ніч була неспокойна – з грандіозним концертом самодіяльних артистів, феєрверком."

Культові споруди Коропа (Рихлівський монастир)

У козацькі часи Короп був одним із осередків державності та духовності нашого народу. У XIX–XX ст. місто занепало у своєму розвитку, але збереглося як свідок славного минулого України.

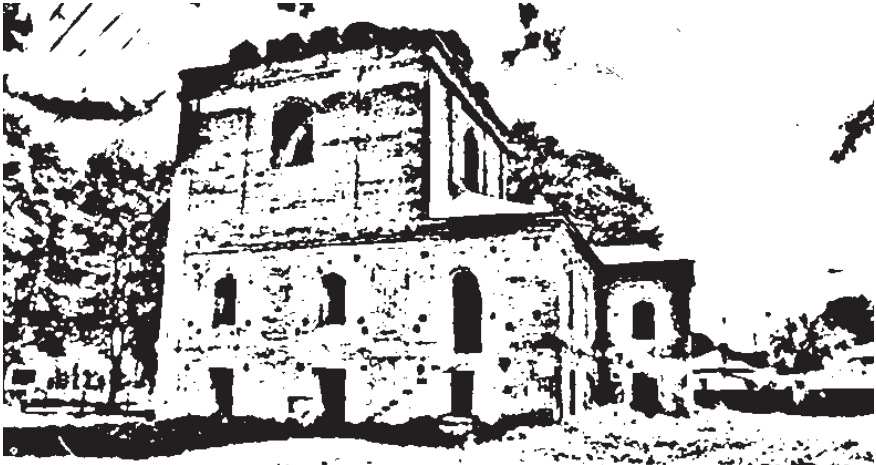
У XVII та на початку XVIII ст. на наші землі, найбільш захищені від зовнішніх ворогів лісами і болотами, переселились люди з поруйнованої Середньої Наддніпрянщини, Поділля та Волині. Сюди тікали ревні православні, які зазнавали утисків іновірної влади. Саме на Сіверських землях більше, ніж на всій іншій території України, будувалося церков та монастирів.

Дерев'яні ж церкви Сіверщини почали будуватися ще за Володимира Великого. Ті перші церкви були найпростішого, так званого, хатнього типу – один великий дерев'яний зруб без усякого

Вознесенська церква, XVIII ст.

завершення. Поступово почали будуватись великі багатопільні хрестово-купольні храми. Це народне храмове будівництво велось без проектів, за зразком існуючих церков. У кінці XVIII ст. на Лівобережжі у кожному великому селі та місті було по кілька дерев'яних церков. Протягом XIX–XX ст. вони майже всі загинули. А в 1800 р., за правління імператора Павла I, Синод Руської православної церкви заборонив будувати дерев'яні храми, беручи за зразки старі. Дозволялось споруджувати тільки муровані храми за типовими проектами урядових архітекторів у стилі класицизму. Зроблено це під приводом пожежної безпеки та створення більш довговічних споруд. Із цієї причини протягом XIX ст. в Україні

Іллінська церква-фортеця, кінець XVII - початок XVIII ст.

розібрано сотні дерев'яних храмів, кожен з яких був безцінною пам'яткою народної архітектури, а замість них побудовано класичні церкви, з другої половини XIX ст. – у псевдоросійському стилі.

Якщо йти за хронологією, то першою була побудована Іллінська церква-фортеця. Знавці української архітектури датують її будівництво кінцем XVII–початком XVIII ст., а дехто припускає, найдревніша її частина, можливо, відноситься до XV–XVI ст.

Це єдина церква такого типу на Лівобережжі. Її побудували на західних підступах до дитинця міста – фортеці і вона була першою його кам'яною спорудою фортечного типу. Цілком вірогідно, що в ті часи постійних воєн вона могла спочатку виконувати оборонне призначення, а в 1782–1818 рр. її перебудували на церкву, після перебудови тут діяла і дзвіниця. Вона кілька разів зазнавала руйнувань і перебудов, була зроблена надбудова. Основою її є невелика баштоподібна однобанна будівля з товщиною стін до двох метрів і шириною зали менше п'яти метрів. До цієї башти з південного боку, мабуть, пізніше була прибудована одноповерхова споруда, що

мала два входи. Тут був вітар Преподобного Сергія Радонезького та Єфросинії Полоцької. Будова Іллінської церкви суттєво відрізняється від інших церков Сіверщини, тому й виникло припущення про її фортифікаційне призначення. У 30-х рр. XX ст. верх церкви розібрали, поступово під дією природних факторів, а також рук людських, вона почала перетворюватись на руїни. На жаль, спроби її реставрації у 80–90-х рр. минулого століття були призупинені. Іллінська церква в церковних записах не значиться.

Церковне будівництво в Коропі досягло розквіту за часів гетьманату, у XVII–XVIII ст. в період найбільшого розквіту міста. Та на сьогодні тут залишилося лише чотири будівлі православних храмів, включаючи Іллінську церкву.

Не збереглася і Троїцька церква – соборний храм Коропа, побудований в 1716 р. Це була дуже велика й висока дерев'яна п'ятидільна споруда. В статті "Храми древнього міста" краєзнавець Куриленко В.Є. зазначає інше: "... по низі Горностаєва "Дворцы и церкви юга России", в Коропі в 1633 р. стояла трикупольна дерев'яна Троїцька церква. Тож схоже, що на її місці в 1769 році і виникла вже п'ятибанна козацька церква Троїці". До речі, такі різночитання в часі побудови коропських (і не лише коропських) церков в історичних джерелах зустрічаються дуже часто. Наприклад, Чернігівський архієпископ Філарет (Гумилевський) згадує Євангеліє XVII ст. з "давнього храму", побудованого в Коропі 1657 р. Це ще раз говорить за те, що Короп – давнє місто і що майже всі його храми, побудовані спочатку із дерева, добудовувались, ремонтувались, будувалися заново, поруйновані часом і пожежами. У 1853 р. Троїцьку церкву заново побудували на кам'яному фундаменті. Мала два вівтарі на честь Божої Матері та Святого Миколая Чудотворця. Мистецтвознавець С. А. Таранушенко вважав Троїцьку церкву в Коропі однією з найкращих церков такого типу на Північному Лівобережжі. Вона мала цінні: дарохранильницю; "Євангеліє" 1670 р. і інше – 1735-го; дві великі стародавні ікони, на кожній з яких зображено по три апостоли; гарний іконостас. За записом 1732 р. священиками Троїцького собору значаться Іван Яковлев і Іван Головачевський (батько відомого художника Кирила Головачевського). Собору також належало сім лавок. Його закрили у 1929 р., а потім розібрали.

Мурований храм Вознесіння Господнього освячений у 1764 р. Певно, його зведено на місці старої дерев'яної церкви, оскільки Вознесенська церква в Коропі згадується в одному з актів під 1746 р. Побудував його отаман генеральної артилерії Петро Юркевич. У 1769 р. він спорудив також кам'яну церкву Різдва Богородиці в селі Рождественському (нині Жовтневе). Вознесенська церква в Коропі це баштоподібна тетраконхового типу споруда, яка відрізняється від подібних тим, що має восьмибічний підбанник. Архітектором її вважається Максим Мосцепанов. В її інтер'єрі частково зберігся гарний, фахово зроблений настінний живопис кінця XVIII ст. Філарет Гумилевський (Чернігівський архієпископ) у 1859–1866 рр.) зазначав, що у церкві привертала увагу: місцеві ікони Спасителя і Божої Матері, древні і майстерно написані; дари преосвященного Тихона Якубовського, єпископа Суздальського, що був родом із

Коропа – напрестольний хрест, "Євангеліє", требник, кольоровий тріод з написом: "дана в церков Коропскую Вознесенскую в молитвенное воспоминание недостойно-го епископа Тихона 1765 г. февраля 8 дня". На жаль, Гумилевський, що був дуже освіченою людиною, не знався на архітектурі, а тому при опису церков на їх споруди майже не звертав уваги, віддаючи перевагу внутрішньому убранству. І зараз у Вознесенському храмі зберігається немало цікавих, високохудожніх ікон, серед них – ікона Божої Матері Скоропослушниці, на честь 900-ліття Чернігівської єпархії, точна копія афонської. Іконостас в церкві розписував відомий на Коропщині художник Анатолій Васильович Сарапін.

За переписом 1767 р. при храмі були школа й шпиталь, три лавки і двір на базарній площі, куплений за таким записом: "року 1746 я нижеподписавшаяся чиню ведомо, иж продала на церков Вознесенскую Коропскую собственннй двор с хоромным строением з светлицею, коморою и станею, стоящий помеж двора с единой стороны войсковой генеральной артиллерии канцеляриста Моргацкого за цену доброй монеты, за 20 руб.". Підписалась "попадья Анастасия Гавриловна", донька померлого вознесенського священика Гаврила.

У 1737 р. для Вознесенської церкви був відлитий дзвін майстром Іваном Гавриловичем Горлякевичем. Його оздоблення виділялося рельєфними написами й орнаментами.

У Вознесенській церкві правили службу Божу ряд священиків, імена яких дійшли до наших днів. Любили й шанували мешканці міста протоієрея Євмена Якубовського. Він був сином коропського шевця, але освіту здобув у Київській духовній академії. За протекцією свого брата Суздальського єпископа Тихона був призначений наставником Ростовської семінарії у 1764 р. висвячений у священика Вознесенської церкви в Коропі. Залишившись удівцем з двома дітьми, він жив самотою, читав багато книг, служив храму і парафії. Його життя було прикладом для людей. Чим міг допомагав бідним, з любов'ю наставляв грішників. Уже 70-річним, хворим, він кожного дня відправляв службу". В короткую предсмертную болезнь, сидя на одре преподавал он советы, как надобно жить и готовиться к другой жизни, тихо скончался 77-ми лет в 1814 году" (Ф. Гумилевський).

У Коропі починав духовну кар'єру Маркел Іваницький (родич Миколи Кибальчича). Народився він у 1822 р. в селі Псарівці (нині Свердловка).

Після закінчення Чернігівської духовної семінарії був направлений священиком у Короп, у Вознесенську церкву. У 1857 р. його перевели до Покровської церкви села Іванькова, а в 1865 р. – священиком Успенського храму в село Конятин. У 1899 р. широко й урочисто відзначалося 50-ліття служіння отця Маркела в сані священика. Про це писалося в "Прибавлении к Черниговским епархиальным известиям" за 1900 р., № 2.

Із священиків Вознесенської церкви у записях збереглося ще ім'я Тимофія Іванова.

Багато жителів Коропа ще й зараз пам'ятають розповіді благочестивого і мудрого архімандрита Ювеналія (в миру Іван Федосійович Медведєв). Він

народився в 1881 р. у селі Фастовці (нині Бахмацький район). У 13-літньому віці вступив до Рихлівського Свято-Миколаївського монастиря і назавжди вручив своє життя Богу. В 1912 р. постригся в монахи з ім'ям Ювеналій. Спочатку він був ієродіяконом, а в 1920 р. був рукопокладений в ієромонахи. Скоро монастир закрили і отець Ювеналій отримав парафію в селі Краснопіллі Коропського району. З 1922 по 1929 р. він служив у Троїцькій церкві у Коропі, а коли її закрили, батюшку призначили в Свято – Миколаївську церкву в Риботині, де він прослужив до 1934 р.. На долю отця Ювеналія випали тяжкі випробування і гоніння від тодішньої влади. З 1934 по 1941 р. він жив у Коропі, ходив по селах, рубав людям дрова, переховувався від своїх гонителів. З ним неодноразово ставалися дива, які рятували його від смерті. В цей час він таємно прийняв схиму з ім'ям Феофан.

У роки Вітчизняної війни отець Ювеналій став другим священником Феодосіївської церкви в Коропі. Потім деякий час був настоятелем Покровської церкви. А з 1948 р. почав служити у Вознесенській церкві разом з благочинним протоієреєм Миколаєм (Якубенком). Після смерті благочинного став настоятелем цієї церкви і прослужив в ній до 1970 р. Батюшку дуже любили і поважали мешканці Коропа. Був він мудрим і душевним наставником, милосердною і щедрою людиною, володів даром прозорливості і цілення.

Помер отець Ювеналій у 1977 р., проживши довге подвижницьке життя. До його могили на Михайлівському кладовищі і літом, і зимою йдуть люди. Скромна могила, дубовий хрест, на ньому табличка зі словами: "Под крестом моя могила, на кресте моя Любовь. Молитесь, братья, Богу о прощении моих грехов. Схиархимандрит Феофан (архимандрит Ювеналий Медведев, 1881–1977 гг.)."

Отець Миколай (Якубенко) власними руками відбудовував Вознесенську церкву після Великої Вітчизняної війни (її закрили у 30-х рр. ХХ ст., а богослужіння відновилося в 1947 р.) і багато років був її настоятелем. Народився він у 1894 р. у Савинках (Придеснянському) Коропського району. Спочатку був пономарем, а у 1924 р. його було висвячено в батюшки. Його доля також була нелегкою. З 1930-го по 1933-й рік відбував заслання на Соловках. У 30-х роках поневірявся з сім'єю на Сумщині, працював теслярем. На початку Вітчизняної війни повернувся додому. Був священником у Оболонні, а потім його перевели до Коропа благочинним. У війну правив у Феодосіївській церкві. Коли її забрали під кінотеатр, а парафіянам відали Вознесенську церкву, отець організував її ремонт (сам виконав багато робіт) і служив там до самої смерті (помер у 72 роки).

Прикладом справжньої віри, благочестивого життя, милосердя є настоятель Вознесенського і Успенського храмів, благочинний парафії Коропського округу архімандрит Миколай (Микола Зіновійович Путря).

Народився він у місті Бахмачі в 1935 р., у родині робітників. Після важкого воєнного дитинства у 1944 р. пішов до школи. Вже тоді він був глибоко віруючи (так виховала мати) і намагався не пропускати жодного богослужіння. Ходив на клірос, прислужував батюшці, а за це мав чимало неприємностей в школі. З 1953-го по 1956-й р. навчався в Одеській духовній семінарії, яку закінчив з відмінним

оцінками і відразу ж вступив до Московської духовної академії. Навчання перервала служба в армії у 1958–1962 рр. І там він був одним з перших.

Після армії в академію не повернувся, бо в Бахмачі залишилась самотня мати, і сім років працював в рідному місті на пошті. Але всією душею прагнув вернутися в лоно церкви, і в 1970 р. був рукопокладений у священники. Приїхав до Коропа, де рік служив у Вознесенській церкві з отцем Ювеналієм. Часто зустрічався з ним у ширих розмовах і, з часом, написав талановиту книгу про цю незвичайну людину.

У 1971–1975 рр. отець Миколай був священником Чернігівської Вознесенської церкви, куди його запросив преосвящений Володимир (Сабодан), тоді настоятель цього храму, з яким вони разом навчалися в Одеській семінарії. Тут батюшка заочно закінчив ще один курс Московської академії, а у травні 1975 р. повернувся до Коропа, у Вознесенській храм, де в той час був священником Іван Федорович Михаль. У травні 1973 р. від отця Ювеналія він прийняв чернецтво з ім'ям Миколай. Зараз має духовне звання архімандрит, а разом з тим – і визнання. Нагороджений: орденами Сергія Радонезького і на честь 2000-річчя Різдва Христового, у 2002 р. – служінням літургії при відкритих царських вратах до молитви "Отче наш".

Отець Миколай – мудра і щира людина, щедро обдарована Богом. У нього завжди можна знайти пораду, розраду і допомогу, не полічити благодійних справ, що здійснюються за його ініціативи та участі. Великий і заслужений авторитет він має серед духовенства області і серед своїх парафіян. А ще – неабиякий дар до красного слова, прозового і поетичного.

У центрі Коропа, на тому місці, де зараз височить меморіал пам'яті "Скорботна мати", у 1764–65 рр. була зведена Спаська (Преображенська) церква. За іншими відомостями мурована церква тут з'явилася у 1790 р., а в церковних записях 1743 р. вона згадується як дерев'яна.

Із 45-метрової дзвіниці Спаської церкви було видно Алтинівську залізничну станцію. Церква мала вітвар Різдва Богородиці. Цінними там були "Євангеліє" 1657 і 1745 рр., на якому був напис: "1746 стяжаю в храм придельный Рождества Богородицы при церкви Преображенской Коропской, тщанием священников Захарии Максимовича и Иоанна Константиновича". Цей запис наводить Ф. Гумилевський, а також текст "Святительной грамоты 1743 г.", даної ієреям

Коропський регіональний історико-археологічний музей

Преображенської церкви Захарію Максимовичу і Іоану Костянтиновичу" пастырем Нежинского полка Борзенским протопопом Федором Величковским" на збір коштів для ремонту церкви (дерев'яна церква, яка в записках Гумилевського згадується 1662 р., на той час почала руйнуватися). Під прошенням про побудову нового храму у 1744 р. підписалися, крім названих священників, ктитори (старости) Григорій Прибудько і Тихін Соломко, із парафіян – хорунжий коропської сотні Степан Соломко (люди з такими прізвищами живуть у Коропі й зараз). За переписом 1767 р. при храмі була школа, шпиталь і шинковий двір.

Із священників Спаської церкви відомий ще отець Микита Рахинський. Як повідомляли "Прибавления к Черниговским епархиальным известиям" (1888, № 8), 13 листопада 1887 р. виповнилось 50 років його служінню в Коропських церквах. Йому на той час було 72 роки. Отець Микита закінчив Чернігівську духовну семінарію. Був священником у Кролевецькому повіті. У 1838 р. його перевели до Коропа, спочатку до Воздвиженської церкви, а в 1845 р. – до Преображенської (Спаської). Він був глибокошанованою людиною в Коропі. Займав різні посади і за вибором духовенства, і за призначенням епархіального начальства. З 1843-го року був депутатом слідчих справ, з 1864-го – духівником,

з 1970 – старшим членом благочинної ради, деякий час займав посаду благочинного. Під час розквартирування у Коропі військ (війна 1855–1856 рр.) виконував обов'язки священника 7-ої батареї 18-ої артилерійської бригади. За свій труд отець Микита мав високі нагороди-бронзовий наперсний хрест на Володимирській і медаль на Андріївській стрічках, наперсний хрест священного Синоду.

У Спаському храмі проводили богослужіння у роки Великої Вітчизняної війни, а у 1943 р. в її баню вцілила бомба I вона обгоріла в середині. У 1947–1948 рр. була розібрана і цеглу з неї на початку 50-х рр. використали на будівництво маслозаводу у Коропі.

В усій своїй красі зустрічає у наші дні віруючих Успенська церква, яка була споруджена в центрі Коропа у 1767 р. Краєзнавець В. Є. Куриленко, спираючись на "Черниговские епархиальные

известия", датує її 1716 р. Як мурований храм церква Успіння Богородиці датується 1894 р. Зведена вона на кошти коропських міщан Євдокима та Макара Стівцових за заповітом їхнього батька Антипа Стівцова. Мала боковий вівтар Святого великомученика Георгія. Її священником був батько Миколи Кибальчича Іван Йосипович.

Цікаву статтю про Івана Йосиповича Кибальчича було надруковано в

*Микола Іванович
Кибальчич*

Михайлівська церква, поч. XIX ст.

відзначався не лише високою освіченістю, а й прогресивним світоглядом. Авторві статті пощастило розшукати в № 31 "Черниговских еперхиальных известий" за 1879 р. матеріал, що, на його думку, належить Івану Йосиповичу Кибальчичу: "Прикрашання храмів і будинків молодими деревами берези, клена, липи та ін. в день св. Трійці. Кибальчич І., свящ". Звідси він постає захисником народних багатств. "...Дерева ці, – писав він, – напередодні свята рубаються по лісах і заростях без усякого розумного розрахунку. Треба сказати правду, що в більшості випадків стинаються не гілки великих дерев, від того шкоди для дерева не може бути, а рубаються самі дерева й до того ж краші, тобто рівні й красиві, аршинів 3-4 заввишки... Треба вникнути в справу й усвідомити велику шкоду, яка завдається вітчизняному лісгосподарству нерозумним знищенням молодих дерев..." Про те, що автором цієї статі є священик І. Кибальчич, сказано в "Показчику статей з археології, історії та етнографії" за 1861–1905 рр., вміщених у "Черниговских епархиальных известиях".

У 1901 р. у храмі зроблено професійний розпис олією, що зберігся до наших днів. Цю церкву закрили в 30-х рр. ХХ ст. В її приміщенні знаходились крупорушка, млин, пилорама, склад, електростанція. У 1993 р. завершили її реконструкцію, поновивши розпис і був відкритий історико-археологічний музей. А у 1997 р. храм був повернутий у лоно православної церкви завдяки старанню тодішнього голови райдержадміністрації Петра Івановича Савича. У цій церкві є цінними: ікона Миколая Угодника із Рихлівського монастиря (копія чудотворної ікони); старовинна ікона Матері Божої Дубовицької; храмова ікона чудового письма Успення Божої Матері. Коропський меценат Віктор Пантелійович Шкурко подарував храму панікаділо.

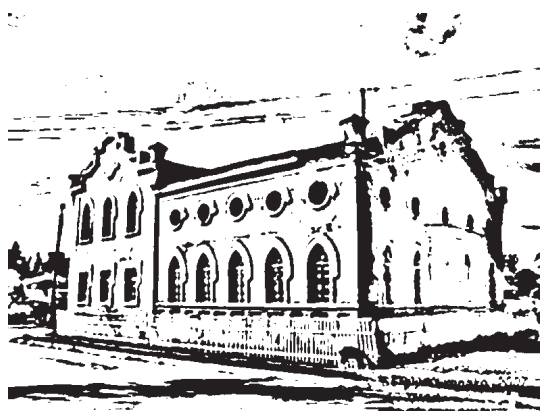
Покровська церква побудована 1770 р. дерев'яна із дзвіницею, знаходилась по дорозі до Плавучого мосту. Як і більшість Коропських храмів, ця церква не збереглася.

У 1777 р. по Риботинському шляху (тепер вулиця Шевченка) спорудили

"Літературній Україні" (1970, 16 червня). Вона належить перу нашого земляка, краєзнавця Геннадія Павловича Волка (проживав у Львові). Він так описує зовнішність І. Й. Кибальчича: "В меморіальному будинку-музеї Миколи Кибальчича в Коропі... бачимо погрудний портрет бороданя в підряснику – суворі риси обличчя, довге пасмо волосся". Іван Йосипович володів французькою мовою й

дерев'яну Михайлівську церкву. Але, швидше за все, це була вже нова будівля дерев'яної церкви, яку спорудили замість зруйнованої часом (чи пожежею) давньої церкви.

Дерев'яна церква згоріла і 1837 р. (у Гумилевського – 1831 р.) на тому місті був збудований кам'яний храм. Як зазначає Ф. Гумилевський, тут у XIX ст. було "Євангеліє" 1712 р. з написом: "Леонтий Зублина, монах пустыннорыхловский до храму архистратига Михаила во граде Коропе – за просвиртерства иерея Иоанна Йосифовича, за ктитора Климентия Григорьевича и ключара Михаила Овсеенка и прочих братчиков". Гумилевський

Синагога. Короп

описує, що справа в кіоті храму знаходилась ікона святителя Миколая, в знак подяки коропчан за спасіння від холери в 1848 р. Ще того ж року в Рихлівському монастирі була намальована копія чудотворної ікони, яка в післявоєнні роки зберігалася у Вознесенській церкві, а нині знаходиться в Успенській. Чудотворна ж ікона з Рихлівського монастиря зберігалася в Михайлівській церкві з 1922 по 1937 р. (коли ця міцна й красива церква була зруйнована). Потім її переховували мешканці Коропа в роки Вітчизняної війни вона була перенесена до Феодосіївської церкви, а після війни (у 1947 р.) зникла – була забрана з церкви невідомими людьми.

Приваблювала зір висока гарна дзвіниця, споруджена поруч з цією церквою. Очевидці згадують про незвичайний дзвін Михайлівської церкви, що важив понад 32 пуди. Його густий голос котився далеко по окрузі, зачаровуючи людей своєю красою і величністю. З боєм розповідають старожили Коропа про трагічні часи першої половини XX ст: скидали хрести і дзвони храмів, руйнувалися довершені споруди, створені руками умілих майстрів.

Воздвиженська церква теж не збереглася до наших часів. Вона стояла на пагорбі, біля Плавучого мосту. А була побудована у самому кінці XVIII ст. – у 1797 р. Це була дерев'яна церква. Мала вітвар Хрещення Господнього.

Четвертою церквою, споруда якої збереглася до наших днів, є Феодосіївська. Її збудували у 80-х рр. XIX ст. (як зазначають деякі джерела після страти Миколи Кибальчича) у псевдоросійському стилі. У 30-х рр. XX ст. її закрили, а згодом зняли бані і переробили всередині під кінотеатр. Зараз там розміщується регіональний історико-археологічний музей.

Нині макети Коропських храмів, виконані білоцерківським майстром М. Козачевським, можна побачити в історико-археологічному музеї. Меценатом у справі виступив директор ТОВ "Газбудсервіс" М. І. Мисник.

Серед будівель, які збереглися в Коропі до цього часу, привертає увагу будинок школи та синагоги, що розташовані на розі вулиць Успенської та Київської. Він споруджений у 1872 р. за проектом архітектора Л. Шмигельського. Будинок мурований, Г-подібного плану, дводільний.

Складається з двосвітнього з балконом залу синагоги та двоповерхового корпусу єврейської школи (колись у місті була велика єврейська громада). Класи середньої школи розміщувались у приміщенні і в другій половині ХХ ст.

Рихлівський Свято-Миколаївській монастир нерозривно пов'язаний з Коропом. В першу чергу – чудотворною іконою Святителя Миколая, що 1848 р. врятувала жителів міста від епідемії холери. А також іменами фундаторів монастиря – гетьмана Лівобережної України Дем'яна Многогрішного і його брата, Чернігівського полковника Василя Многогрішного, що були виходцями з Коропа.

... Понад 300 років тому, у 1620 р. з видання 1862 р. "Пустынно-Рыхловский Николаевский общежительный монастыр выдносит ту подію у глибину віків") тут ріс і той клен, на якому, за переказом, викладеним Чернігівським архієпископом Філаретом Гумилевським в "Историко-статистическом описании Черниговской епархии" (1874 р.), бортник-бджоляр з Оболоння побачив ікону Святого Миколая і приніс її додому. На ранок ікони не стало. Бортник знову пішов до клена, ікона була там, і він знову забрав її додому. Це повторилося і втретє. До чудотворної ікони почали йти люди, тут відправлялись молебні, а немічні отримували зцілення. І на тому місці спочатку збудували каплицю, а згодом дерев'яну церкву Святого Миколая.

Двічі на рік, в дні Святителя Миколая, оболонський священик отець Василь в цьому Пустинному храмі правив літургію. Одного разу, на травневого Миколая він не пішов на відправу, а вночі уві сні йому з'явився Святий Миколай, докоряючи тим, що його чекає біля церкви багато людей ("як овечки без пастуха"), а він лінується. Священик прокинувся і, відчувши себе зле, закричав: "Рихло, рихло везіть мене в храм до святої ікони Миколая Чудотворця!" (слово "рихло" з польської мови перекладається як "швидко". Мабуть, отець Василь навчався в Польщі). Бажання хворого було виконане. В цей же час перед Новгород-Сіверським священиком отцем Федором постав прекрасний юнак і від імені отця Василя попросив приїхати в Пустиню, де він, хворий, просить причастити його з надією на видужання. Отець Федір згодився, коні у юнака були напоготові і за мить, промчавши 50 верст, зупинилися біля храму. Люд здивувався цьому і почав вигукувати: "Рихло ... рихло", тобто: "Швидко... швидко"... на очах вражених прочан, юнак (ангел) зник разом з кіньми, а чудотворну ікону, церкву, опісля і монастир стали називати рихлівськими і всю місцевість – Рихли, замість старої назви Городище. Інші джерела вказують, що назва Рихли походить від назви яру – Рихолки.

Висновки

Ця тема ознайомлює широкий загал з історією поліського краю (зокрема Корощини).

Підсумовуючи зміст історичного огляду коротко опишемо факти, події та дані про видатних осіб.

Короп у козацькі часи був одним із осередків державності та духовності нашого народу. У ХІХ–ХХ ст. місто занепало у своєму розвитку, але збереглося як свідок славного минулого України.

Історія виникнення Київської держави належить до найскладніших питань всесвітньої історії, не так через брак відомостей, як завдяки своїй традиції, з котрою і досі наука не може дати собі ради. Економічною основою давньоруської держави було високо розвинуте землеробство, скотарство, різні ремесла, торгівля.

На Київську державу з усіх сторін робили набіги вороги (кочівники: половці та печеніги). Остаточо розбивши печенігів під самим Києвом, Ярослав на тім місці побудував величаву церкву Святої Софії, яка стоїть донині. Забезпечивши захист держави від ворогів, він дбав про лад і спокій в краю, а щоб всі суди однаково і справедливо судили, дав наказ писати усі права в одну книгу і назвав її "Руська правда". З цієї книги видно, що давні наші предки дуже цінили людську честь, не любили зlodів та убійників, шанували старших. Були також доброго серця, а запровадили кари смерті; за всякий злочин можна було викупитися грішми, а найтяжчою карою було вигнання з рідного краю (за крадіж коней і підпал). Князь Ярослав будував церкви, а при них заводив школи, поширюючи освіту.

Своїми мудрими розпорядженнями і законами Ярослав зміцнив Українську державу так, що сусідні чужі держави дбали про його приязнь і єдналися з його родом.

Про час заснування Коропа історичні джерела не містять достеменних відомостей. Деякі історики відносять Короп до дотатарських поселень, зокрема згадується в літопису під назвою Хоробор під роками 1153 та 1159. Здогад спирається на те, що теперішній Короп лежить на шляху, яким втікала від ворогів жінка Ізяслава в 1159 р. з Переяслава на Гомель. До речі, в Райгородку (поблизу Коропа), за давніми переказами, рятувалась від ворогів якась чи то цариця, чи то княгиня. А Райгородок у давнину називався Городком. І можливо, той переказ – відголосок історичних подій ХІІ ст. – є ще одним доказом того, що Хоробор знаходився на місці Коропа.

Взагалі ж, про наше місто ХV–ХVІІ ст. в літописах є небагато відомостей, але з них видно, що воно поділяло долю всіх поселень нашого краю. Литовське правління багато в чому сприяло розвитку нашого краю, відбудові багатьох міст і сіл після монгольської навали. В ті складні часи протиборства Москви і Польщі за Україну, в період визвольної боротьби українського народу, Короп, як козацьке місто-фортеця, неодноразово спустошувався.

Одним з відомих наших земляків є гетьман Лівобережної України, який увійшов в історію козацької доби як дещо суперечлива особистість, але, безперечно, як патріот України і рідного краю. Він вийшов на політичну арену в дуже непростий час, коли доля всієї України коливалась на терезах – бути їйединою чи не бути...

Постать Дем'яна Многогрішного знаходиться дещо затіненою такими гетьманами як Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, але історики вважають його визначним діячем доби Гетьманщини. За його правління Україна розвивалася стабільно, тут панував відносний спокій.

Мешканці Коропа шанують свого видатного земляка і одна з вулиць носить ім'я гетьмана.

На Чернігівщині герби з'явилися в першій половині XVII ст. як символ самоврядування міст, що, як правило, надавались разом з магдебурзьким правом. Вважається, що Коропу було надано герб на початку XVIII ст., хоча затверджений він був у 1782 році царським указом після поділу Лівобережної України на Київське, Чернігівське та Новгород-Сіверське намісництва. Як відомо, герб в основному використовувався на міських печатках.

Короп того часу відігравав значну роль в обороні Лівобережної України. Як і всі сотенні міста Гетьманщини, мав укріплення, що були життєво необхідними в умовах загрози постійних військових конфліктів.

Розміщення в Коропі особливої "гетьманської" сотні, що налічувала кілька сотень козаків, обумовило побудову на західних воротах – підступах до дитинця унікальної, єдиної такої на Лівобережжі споруди – Іллінської церкви-фортеці.

Перебування довгий час артилерії в Коропі дало поштовх для розвитку таких ремесел, як ковальське, лимарське, шевське. Широкого розвитку набуло розвитку гутного скла. Основу економічного життя складало сільське господарство, особливо вирощування зернових культур.

В Коропі було розвинуте культове будівництво. На кінець XIX ст. наше місто налічувало дев'ять православних храмів, синагогу, а також в селі Рихли був споруджений Рихлівський Свято-Миколаївський монастир, який зараз відроджується.

Доторкуючись до історії серце проймає гордість за наше славне минуле, за наших чудових людей. І ми, мешканці Коропа, мріємо, щоб не менш славним було майбутнє нашого рідного містечка, яке по праву можна вважати європейським.

Список використаної літератури

1. Володарі гетьманської булави. Історичні портрети [Текст] / Ред. О. М. Дмитренко. – К. : Варта, 1995. – 558 с.
2. Грушевський М. І. Ілюстрована історія України [Текст] / М. І. Грушевський. – К., 1992. – К. : Наукова думка, 1992. – 554 с.
3. Куриленко В. Є. У Чернігово-Сумському Подесенні [Текст] / В. Є. Куриленко. – Шостка: Зодіак, 2005. – 140 с.
4. Михайленко В. М. Короп: популярні нариси [Текст] / В. М. Михайленко. – Чернігів: пкф "Ранок", 2009. – 104 с.
5. Михайленко В. М. Короп історичний: популярні нариси [Текст] / В. М. Михайленко. – Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2006. – 120 с.
6. Саун В. Корощина в "Подорожньому щоденнику" Даніела Крмана [Текст] / В. Саун // Нові горизонти – 2005. – 30 липня. – С. 5.
7. Токарев С. Гетьман Многогрішний – наш земляк [Текст] / С. Токарев // Нові горизонти – 2003. – 21 червня.
8. Токарев С. Коропська сотня Ніжинського полку у другій половині XVII-XVIII ст. [Текст] / С. Токарев // Сіверянський літопис – 2007. – № 2. – С. 36-43.
9. Токарев С. Коропська фортеця [Текст] / С. Токарев // Нові горизонти – 2005. – 30 липня. – С. 3.

Науково-популярне видання

Губський О. Ф.

КОРОП – ЄВРОПЕЙСЬКЕ МІСТО

Голова ред.: В. М. Бойко
Техн. ред.: А. А. Гапiєнко
Коректор: П. В. Болотний

Підготовлено до друку в
Чернігівському центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів
державної влади, органів місцевого самоврядування,
державних підприємств, установ і організацій

14000, м. Чернігів, просп. Миру, 43
Тел. (0462) 676-052 Факс (0462) 774-312
Електронна пошта chcprk@gmail.com
Інтернет: <http://www.center.uct.ua>

Підписано до друку 26.10.2010 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Суг.
Ум. друк. арк. 3,0. Ум. фарб.-відб. 3,0. Обл.-вид. арк. 2,79.
Тираж 500 екз. Зам. № 0065.

Видавець Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
Тел. (0462)972-661
www.lozovoy-books.cn.ua